БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч.
ЯНВАРЬ
25
СУББОТА
№ 21 (7867).

Өртээ 2 көп.

Чер-чер Советтеринге соңгулдага уткуштур

2500 АГИТПУНКТУЛАР

КРАСНОДАР. (СЭТА). Хоорай библиотеказының кирер эжиинде «Агитпункт» деп бижип каан. Ол болза Краснодарның Ленин районунда доктаамал ажылдап турар он агитпунктунуң бирээзи. Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдага уткуштур ында кижилер хөйү-биле чыглып турар. «Агитаторларга дузаламчы» деп литература делгелгезин ажыткан, политинформаторлар беседаларны чорудуп, тематиктиг кежээлерни эрттирип турар.

Партияның Краснодар крайкому соңгулда мурнунуң кампаниязының үезинде агитас-массалыг ажылдың планын тодараткан. 2.500 агитпунктулар соңгукчуларның ортузунга ажыл чорудар. Агитколлективтерге 65 муң ажыг кижи киржир. Армавирге, Новопокровск, Белоглинск болгаш өске-даа районнарга соңгукчулар клубтарын ажыдар.

Агитпунктулар чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле оларның ортузунга бүгү массалыг ажылдың төвү болур. Беседаларның тематиказында кол черни В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел, чер-чер Советтериниң ажылын экижидери, социалистиг хүлээлгелерни күүседири ээлээр.

Партияның хоорай болгаш район комитеттериниң чанында агитколлективтер удуртукчуларының семинарлары ажылдап эгелээн. Бүдүрүлгелерге, албан черлеринге, колхозтарга болгаш совхозтарга агитаторлар-биле сургаалдалыг чөвүлел хуралдарны эрттирип турар.

ЧАА ЧОГААДЫКЧЫ БЕДИКТЕРЖЕ!

Беш чылдың дөртку чылының баштайгы айы доостур чыгаан. Үе-шак бурунгаарлаан тудум-на, В. И. Ленинниң төрттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур өю улам-на чоокшулап база Совет Тываның 25 чыл оюнуң байырлалынга чедир хонуктар эвээжеп орар.

Бо чылын бистиң республиканың уран чүүлүнүң болгаш чечен чогаалының мурнунда чогаадыкчы улуг ажыл-херектер, сорулгалар салдынган. Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң декадазы Якут АССР-ге июльда болур. Ол ышкаш Тыва литератураның, уран чүүлдүң декадалары Тес-Хем, Эрзин районнарга сентябрьда, Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнарга октябрьда эртикилээр. Февральда Каа-Хем, майда Бай-Тайга, июньда Барыын-Хемчик, июльда Тес-Хем, сентябрьда Эрзин районнарның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери чогаадыкчы отчёттуг концерттерин Кызыл хоорайга көргүзерлер.

Районнарның Культура бажыңнарының 1968 чылдан эгелээн республика көрүлдези декабрь 15-ке чедир үргүлчүлээр. Ук көрүлдениң программазын ёзугаар музыка, хөйнүң ырларының, танцы болгаш цирк коллективтериниң республика көрүлдези январь айдан эгелээн болгаш келир чылдың февральга чедир үрүлчүлээр. Оон аңгыда улусчу театрларның, бот-тывынгыр театр коллективтериниң көрүлдези чыл дургузунда болур. Агитация-уран-чечен бригадаларның, кино болгаш чурук тырттырарынга ынакшылдыгларның, уран чурулганың, сиилбилге кылыгларының уран чүүлүнүң бөлгүмнериниң көрүлделери база-ла бо чылын болгулаар.

Тываның чурукчулары боттарының чаа ажылдарын Якутияга, декадалар болур районнарга, Совет Тываның 25 чыл оюн таварлаштыр Кызылга ажыттынар делгелгелерге көргүзер. Кызылга филармонияны тургузар, ооң болгаш «Чечек» ансамблиниң хөй санныг штаттыг ажылдакчыларын 1-ги, 2-ги кварталдарда четчелээр сорулга салдынган.

Бодап-даа көрүңер даан, бо чылын Тываның уран чүүлүнүң, чечен чогаалының, культура албан черлериниң ажылдакчыларының, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң киржикчилериниң мурнунда кайы хире улуг, харыысалгалыг сорулгалар салдынган-дыр. Ол бүгү чогаадыкчы, массалыг хемчеглер чечен чогаал болгаш уран чүүл база культура албан черлериниң ажылдакчыларының мурнунда СЭКП ТК-ның салган сорулгаларын бедик деңнелге эртер ужурлуг.

Бо бүгү хемчеглерниң белеткел ажылдары амгы үеде кандыгыл ынчаш? Якут АССР-ге болур декадага белеткел чамдык чогаадыкчы организацияларда эрткен чылдың сөөлгү айларындан эгелээн. Тываның ном үндүрер чери тыва чогаалчыларның киржилгези-биле якут өңнүктерниң проза болгаш шүлүк чогаалдарының тыва дылга очулгаларын тускай ном кылдыр үндүрер дээш парлалгага киирери-биле белеткеп турар. Ол ышкаш тыва чогаалчылар алмаз оранында чурттап, ажылдап турар өңнүктеринге чаа чогаалдарын белек кылдыр сөңнээр дээш кызымак ажылдап турар. Бо талазы-биле белеткел ажылдары Тыва АССР-ниң чурукчулар эвилелинде, республиканың хөгжүм-шии театрында, уран чүүл училищезинде, «Чечек» ансамбльде база өске-даа чогаадыкчы организацияларда калбарган. Хөгжүм-шии театры бодунуң шиилерин, концерт көргүзүглерин якут улуска бараалгадыр, ылаңгыя Виктор Көк-оолдуң «Хайыран-бот» деп шиизин орус дылга көргүзер.

Тыва улустуң национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразының ёзулуг шылгалдазы болур декадага күжениишкинниг белеткел негеттинип турар. Ынчангаш республиканың Культура министерствозу ол чугула херекти удуртурун биче-даа кошкадып болбас ужурлуг.

Районнарның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери отчёттуг концерттерни моон мурнунда чылдарда Кызылга каш удаа көргүзүп келгилээн болгай. Кайы районнарның чедиишкинниг, кайыларының кошкак болганы оларның боттарынга-ла билдингир.

Эрткен чылдарда чамдык районнар Кызылга көргүзер отчёттуг концерттериниң белеткелин буу-хаа ёзу-биле чорудуп, репертуарны шилип алырын кол кичээнгейге албаанындан, сцена культуразын эки билбезинден, күүселдези чавыс мергежилдиг болганындан көрүкчүлерниң эки үнелээшкинин чаалап албайн, чемелелди дыңнаар ужурга таварышканнар. Бо чылын ындыг четпестерни болдурбайн, көрүкчүлерниң сонуургалын, эки макталды чаалап алыр, боттарының районунуң ат-алдары дээш республика найысылалынга болур чогаадыкчы отчёттуг концерттерге белеткелди үр үе иштинде чорудары негеттинип турар. Концерттерниң репертуарынче онза кичээнгейни салыр херек. Репертуарга бистиң Коммунистиг партиявыс, Ленин, Төрээн чурт, күш-ажыл, тайбың дээш демисел дугайында чогаалдарны көвүдеткен. Совет патриотизм көргүстүнген турар ужурлуг. Совет Тывага 25 чылының дургузунда болган чаартылгалар, ленинчи идеяларның боттаныышкыны уран чүүлдү дамчыштыр уран-чечен, бедик мергежилдиг талант-биле көргүстүнген турарын уттуп болбас. Талантылыг чаа кижилерни илередип тывары база-ла кол чүүл.

Кызылга болур отчёттуг концерттерниң эки макталды чаалап алыры, үстүнде адаанывыс бүгү-ле көрүлделерни чедиишкинниг, эки түңнелдиг кылдыр эрттирери районнарның партия, совет, профэвилел, комсомол органнарының, ажыл-агый удуртукчуларының шуут-ла дорт киржилгези, сагыш човангыр чорууундан, дузазындан, хамыктың мурнунда партийжи доктаамал удуртулгадан хамааржыр.

Кедээниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринге, үстүнде айыттынган көрүлделерни эрттиреринге профессионал эртемниглерниң дузазы негеттинери албан болгай. Ынчангаш Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң, ооң удуртулгазында турар чогаадыкчы организацияларның мурнунда улуг сорулгалар база салдынган.

Краснодон комсомолунуң тугунда орден

КРАСНОДОН. (Луган область). Комсомол хооркомунуң байырлыг пленуму культураның «Аныяк гвардия» аттыг ордузунга болган. Анаа Украинаның КП ТК-ның секретары А. П. Ляшко Кызыл тук орденни хоорайның комсомол организациязынга тывыскан. Хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында комсомолчуларның болгаш аныяктарның көргүскен эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш, аныяктарны кижизидер талазы-биле база ВЛКСМ-ниң 50 чылы-биле холбаштыр идепкейлиг ажылы дээш ол бедик шаңналга комсомол организациязы төлептиг болган.

Орденни тыпсып турда «Аныяк гвардия» чажыт комсомол организациязының кежигүннери Михаил Шищенко, Нина Иванцова, Радий Юркин, дайынның болгаш күш-ажылдың маадырлары олурушкан. (СЭТА).

Соңгулда комиссияларынче

Чер-чер Советтеринге соңгулда талазы-биле районнуң соңгулда комиссияларынга партия, комсомол, профэвилел организацияларының болгаш ажылчы чоннар коллективтериниң төлээлекчилерин депшидери Таңды районда доозулган.

Бүдүрүлге мурнакчыларын, идепкейлиг хөй-ниитичилерни ажылчы чоннар районнуң соңгулда комиссиязынче депшиткен. Районнуң коммунистиг организациязындан районнуң соңгулда комиссиязынга партия райкомунуң секретары эш Конохов депшиткен. Райпо экономизи эш Семенова, «Межегей» совхозтуң чолаачызы эш Бюрбеш, «Элегес» совхозтуң комсомол комитединиң секретары эш Любимов олар болгаш ниитизи-биле 9 кижи районнуң соңгулда комиссиязынга депшиттирген.

ЧАГЫГ КӨВҮДЭЭН,
ШЫНАР ЭКИЖЭЭН

Каа-Хемниң амыдырал хандырылга комбинадының Сарыг-Септе дааранылга цеги беш чылдың үшкү чылының планныг онаалгазын ажыр күүсеткеш, районда мурнакчы бүдүрүлгелерниң санында кирген. Ол цехте даараныр ийи бригада бар. Бо цехтиң ишчилери ырак черлерде чурттап, ажылдап турар малчыннар, кадарчылар-биле доктаамал харылзааны тудуп, оларны эргип кезип чораш, хүлээп алган чагыгларын хожудаашкын чокка кылгаш чедирип бээрлер. Оон түңнелинде чоннуң даарадыр чагыглары көвүдээн.

Амгы үеде дааранылга бригадаларының кежигүннери малчыннарга айда 8—12 удаа чедип турар апарган. Шак мындыг арга цехтиң мурнунда салдынган сорулгаларны ай санында күүседиринге улуг идигни берип турар. Чагыкчылар-биле сырый харылзааны тудуп, хептерин быжып, даараарының аргаларын шалыпкын байдалче киирерин бригадирлер Валентина Воронина болгаш эш Д. Якова боттарының эгелекчи ишчи чоруу-биле чедип алганын база демдеглээри чугула.

Ол ышкаш аныяк коммунист Валентина Ростовцева кол быжыкчы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсетпишаан, аргадуржулгазын аныяк быжыкчыларга дамчыдып берип турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты чедип алган дааранықчылар Мария Арчумаева, Евгения Черниговцева оларның даараан хептери чараш, шевергии шынарлыг.

Коллективтиң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү мынчаар өскенинден эрткен чылда үжен муң рубльдиң чагыгларын белеткээри 30 муң 500 рубль түңге күүсеттинген. Олар ам чагыг бүрүзүн улам-на шынарлыг кылып эгелээн.

С. ЧҮЛДҮМ-ООЛ.

«Тиилелге» совхозтуң сураглыг хойжузу Оюн Дажий-оол эрткен чылын ажыл-агыйга эң бедик көргүзүглүг болуп, төрээн чүс хойга онаагаштыр 106 хураганны, хойдан-на 2,6 кг дүктү алган. Хоочун хойжу беш чылдың дөртку чылында оон-даа бедик көргүзүглерлиг болурун хүлээнмишаан, ам ниитиниң малын хүр кыштагладып турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Бистиң РЕСПУБЛИКАДА

ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның октябрь (1968 ч.). Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны дүргедээшкинниг хөгжүдер талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, беш чылдың дөртку чылында улам-на улуг чедиишкиннерни чедип алыр дээш, часкы тарылгага белеткел ажылдарын организастыг эгелээн. Саргалда төп шаңда болгаш колхоз төвүнде складта үрезин арыглаашкынын чорудуп турар. Планда көрдүнген 9340 тонна кызыл-тастың орнунга, 11380 тоннаны арыглап урган. Суланы 350 центнерни, чиңге-тарааны 40 центнерни, кырлыг-караны 210 центнерни арыглаан. Ол ышкаш мал чеми кылдыр тарыыр чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннерден люцернаның 8 центнер, донниктиң 10 центнер үрезинин белеткеп алган.

Үрезин арыглаашкынында Анна Валентинаның бригадазы эки ажылдап турар. Ол бригада хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турар.

Колхозтуң тараажылары 232 гектар черге 3640 тонна иринди өдекти аппарып төккен.

Механизаторлар база-ла кызымаккай ажылдап турар. Олар 8 тракторларның капитал септелгезин дооскан, 100 илиирни, 13 сеялканы база-ла септеп алган. Техника септелгезинде Александр Сорокин, Михаил Захаров, Николай Зайцев болгаш өскелер-даа ак сеткилдиг, кызымаккай ажылдап, улуг-нормазын 140 хуу чедир күүседип турарлар.

Ам капитал септелгезин кылыр ужурлуг 5 тракторлар арткан. Оларны механизаторлар февраль ортанга чедир бүрүн септеп доозарын хүлээнген.

Хураганнар арбыдаан

Тес-Хем районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң малчыннары боттарының ажаалдазында малын амгы үеде хүр ажаап, кадарып турар. Хойжу коданнарда бар мал чемнериниң кырынга сиген, силос, дус, сугну немей чедирип турар. Ооң хараазы-биле бода-даа, шээр-даа мал коданнарында малдың чаш төлү менди алдынып, хүн келген тудум-на немежип турар.

Бо кыжын артельдиң бода малы 11, шээр малы 28 коданнарда тус-тус кыштаглап турар. Мал ажылында чаа дүжүт — чаш бызаалар, хураганнар малчыннарны өөртүп, күш-ажылче оларны улам сорук киирген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Иван Данзурунга удурткан № 1 хойжу бригадада төрүүр 3060 баш хой бар. Январь эгезинден тура бригадада ниитизи-биле 199 хой оолдаан, олар шупту менди алдынган. Бригаданың кежигүнү, мурнакчы хойжу эш Увандай Төре-Бады өске өөрүнден эң хөй олчалыг болуп, 120 хураганны менди камгалап алган. № 2 бригадада шупту 199 хой оолдаан, 200 хураган менди алдынган. Мында хойжу Иван Бопуйнуң төрээн 130 хоюнуң бирээзи ийистепкен. Ийистээн хойлар талазы-биле № 3 бригада өске хойжу бригадаларны ажып каан. Ында ниитизи-биле 159 хой оолдаан болза, 165 хураган онча-менди камгалаттынган.

Колхозта ниитизи-биле төрүүр 7221 баш инек бар. Хараал-Тейниң сүт-бараан фермазында коммунист эш Баткарның кадарганы 490 инээниң 29-зу мындаа-ла бызаалапкан. Кадарчының олчазы 29 бызаа ам тускай ажаалдада кирген. Бо хүннерде артельдиң шээр-даа, бода-даа мал коданнарында мал оолдаашкыны үргүлчүлеп турар.

Чооду ДАЖЫВАА.

Өлүк тывыжын үргүлчүлээр

1968 чылдың аңныыр-тывыш сезонунда өлүк-дииңниң дүжүлү ховар, хар кылын, соок улуг болган. Ынчалза-даа Тожу районнуң аңныыр ажыл-агый черлери болгаш колхозтар Төрээн чуртка ниитизи-биле 70 муң дииңни, 2500 киштти баштадыр шупту 133 муң рубльдиң эки шынарлыг өлүүн кииргеннер.

Эрткен чылын кооперацияның аңныыр ажыл-агый чериниң Хам-Сыра участогунуң исчилери эрестиг ажылдап, планныг онаалгазын 109 хуу күүсеткен. Ол ышкаш «Совет Тыва» колхозтуң аңчылары өскелерден дээре түңнелди көргүскен. Районнуң аңчыларының иштинден Хам-Сырада Ак Кумзаяк, «Совет Тыва» колхозта Кол Агыына, Кол Нагазы, Сыстыг-Хемниң күрүнениң аңныыр ажыл-агый черинде Виктор Берзин, Ак Дамыкай олар 3—4 сезон нормазын кижи бүрүзү-ле күүседип, 1000—1400 рубльдиң өлүүн дужааган. Олар социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Ам сорулга болза бо чылдың бирги кварталының өлүк планын күүседир дээш аңныыр ажыл-агый черлери, колхозтар баштаар черлери боттуг хемчеглерни ап, аңчыларны катап аъткарарын дүргедедири болур.

Араттарның магадалы

Совет космонавтарның чаа чедиишкиннинг ужудуушкунунга тураскааткан ажылчы чоннарның митингилери Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунга, «Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтарынга, школаларга, ниитизи-биле 18 кезек черге болган. Аңаа 1100 кижи киришкен болгаш 47 кижи чүве чугаалаан.

«Ак-Эрик» колхозтуң даргазы эш У. Экендей, Арыскан көдээ клубтуң эргелекчизи эш Х. Аракчаа олар санал бергеш, космоска ужудуушкунну чедиишкиннинг боттандырган бөлүк совет космонавтарга байыр чедирип, СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ажылды улам күжениишкинниг калбартырынче ажыл-ишчилерни кыйгырган.

* * *

Совет эртемниң болгаш техниканың чаа чайынналчак чедиишкининге чүректиң хаҥызындан изиг байырны чедирип, чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн бодалдарын Тываның чурттакчылары мынчаар илередип, редакцияже чагаалар бижээн.

Бии-Хем районнуң Тарлаг суурда ПЕНСИОНЕР М. МААЖЫК:

— «Союз-4» болгаш «Союз-5» космос корабльдериниң Октаргай делгеминче ужуп үнген баштайгы хүнүнден эгелээш, оларның ужудуушкунун радиодан, солун-сеткүүлден кичээнгейлиг хайгаарап турдум. Бо дээрге кайгамчыкла маадырлыг чорук-тур. Ону тоолга-даа дөмейлээр арга-жок-тур, чүге дээрге эргидаа, чаа-даа шагның тоолдарын кулак-биле дыңнап, оларның болууушкуннарын сагыш-сеткилге чуруп бодап чоруурдан башка, карак-биле көрбес чүве болгай.

Ленинчи Коммунистиг партияның удурткан совет чоннуң далай, таңды ышкаш мерген угааныг чогаадыкчы бодалының октаргайны чагырып алырын чайлаш чок боттандырып турарының херечизи-дир деп кижи чоргаарал-биле бодап келир-дир.

Советтер чуртунуң дидим чүректиг космонавт оолдар, кыстары бистиң чуртувустуң ат-алдарын делегейге улам бедидип турар-дыр.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозта эш-хуу судунуң даргазы О. АРАКЧАА:

— «Союз-4», «Союз-5» корабльдер көрдүнген программаны чедиишкиннинг күүсеткеш, Совет Эвилелиниң девискээринге хонзун деп баш удур айтып каан районунга хонупканын болгаш космонавтарның кадыының байдалында кандыг-даа сулараашкын чок болганын сеткил ханыышкын-биле дыңнадывыс. Совет эртем-техниканың база бир базымының херечизи ол-дур!

ДАШТЫКЫДА чаа ЧҮҮЛДЕР 1969

Совет космонавтарга байыр!

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Американ информас агентилелдериниң Москвада корреспондентилери Внуково аэропортка космонавтар В. А. Шаталов, Б. В. Волынов, А. С. Елисеев, Е. В. Хрунов оларны чылыг-биле уткаан дугайында, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларынга оларның айыткалдарының дугайында тодаргай дыңнадыгларны дамчыткан. «Алдарның оруунга» болгаш Ленин проспектизинге тиилелгелиг уткуушкунунуң дугайын дыңнадыгларда тайылбырлап бижээн. «Бүгү орукту дургаар кадыыр биле маскалыг туктарны болгаш совет эртемниң алдаржыткан лозуңнарны аскан» деп, АП агентилелдиң корреспондентизи демдеглээн.

Кремльде Съездилер ордузунга найысылалдың ажылчы чоннарының митингизиниң дугайын дыңнатпышаан, информас агентилелдери Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты дөрт космонавтарга тывысканын айыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазында «Союз-4» болгаш «Союз-5» корабльдериниң ужудуушкуну совет эртемниң болгаш техниканың улуг чедиишкини, эрес-дидим болгаш күш-ажылының чаа тиилелгези-дир дээн сөстерни АП агентилелдиң корреспондентизи онзалап демдеглээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). «Совет найысылал боттарының корабльдерин орбитага тудуштурган болгаш делегейде баштайгы космос станциязын тургускан космостуң дөрт маадырларын тиилелгелиг-биле уткуп алган» деп, Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи дыңнадыынга демдеглээн.

ВАРШАВА. (СЭТА). Улусчу Польшада хөй миллион кижилер космостуң дөрт чаа чагырып алыкчыларын уткуп алырынга база киришкен: Москвачылар-биле кады олар октаргайны чагырып алырының төөгүзүнде чаа арынны ажыдып, делегейде баштайгы орбита космос станциязын «эптеп тургусканнарга», улуг тиилелге-биле төрээн черинде ээп келген маадырларга акы-дунманың байырын чедирип турганнар.

Варшава радиозунуң медеглээни: «Москвачылар дөрт эрес-маадырлыг болгаш дидим космонавтарын чүректиң хаҥызындан өөрүшкү-биле уткаан. Москваның бодунга оларны Мурнуу-Барыын талакы районнуң чурттакчылары бир дугаарында уткааш, аэродромдан аңаа чедир 30 километр автооруук москвачыларның космонавтар аллеязы дээр Ленинниң аллеязы-биле тудушкан. Совет космонавтиканың улуг тиилелгезинге тураскаал болдурган митинг оон дараазында Кремльдиң Улуг ордузунга болган, аңаа СЭКП-ның болгаш Совет чазактың удуртукчулары олурушкан».

БЕЛГРАД. (СЭТА). СЭТА-ның корреспондентизинге Боснияның болгаш Герцеговинаның эртем ажыл-чорудулга талазы-биле чөвүлелдиң даргазы Сида Марьяновичиниң чугаалааны: Бөгүн совет найысылал бодунун маадырлары, ужудукчу-космонавтар Владимир Шаталовту, Борис Волыновту, Евгений Хруновту, Алексей Елисеевти уткуп ап турар үезинде эртемниң болгаш техниканың чаа улуг чедиишкиннери-биле холбаштыр бодумнуң совет өңнүктеримге байыр чедирерин хамыктың мурнунда күзеп тур мен. Баштайгы орбита станциязын тургузары, бир космос кораблиден өске корабльче космонавтарның шилчиири бүгү совет эртемниң чыл келген тудум-на чедип ап турар аажок чедиишкиннериниң ачызында болдунар аргалыг болган.

Космос делгемин улам ыңай шиңгчилээринге чаа оруктарны ажыткан шенелдени делегейде эң-не баштай боттандырган «Союз-4» болгаш «Союз-5» корабльдериниң маадырлыг экипажынга сеткил-сагыштың бүгү хаҥызындан байыр чедирип тур мен деп, Сида Марьянович чугаалаан.

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Маадыр космонавтар В. Шаталов, Б. Волынов, Е. Хрунов, А. Елисеев оларны байырлалдыг байдал-биле уткааны дугайында Москвадан дамчыдылганы бүгү моол өөрүшкү болгаш магадаашкын-биле дыңнаан.

Хоорайларга, суурларга болгаш малчыннарның ыраккы турлагаларынга кижилер радиоприёмниктерниң чанынга чыылган. Олар Внуков аэродромдан эгелээш Кремльге чедир космонавтарны байырлалдыг уткааныы улуг сонуургал-биле хайгаарап турганнар.

Моолдуң ажылчы чоннары совет найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилериниң митингизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын аажок улуг сорук кириишкин-биле дыңнаан.

ДАШТЫКЫДА чаа ЧҮҮЛДЕР 1969

МОСКВАНЫҢ БОДУНДАН ЫРАК-УЗАК ЧЕРЛЕР ЧЕДИР...

Космостуң маадырларынга бүгү чурт байыр чедирип турар

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң адынга космос делгемнерин шиңгээдип алырынга совет эртемниң болгаш техниканың шылгараңгай чедиишкиннеринге боттарының өөрүшкүзүн илергейлээн, ужудуушкун программаларын чедиишкинниг күүсеткени-биле болгаш төрээн черинге менди-чаагай ээп келгени-биле холбаштыр эштер Владимир Шаталовка, Борис Волыновка, Алексей Елисеевке болгаш Евгений Хруновка изиг байыр чедирген телеграммалар болгаш чагаалар чурттуң бүгү булуңнарында партия болгаш совет организацияларындан, үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтеринден, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларындан, институттардан, тудуглардан, школалардан, аңгы-аңгы хамаатылардан кээп турар.

— «Приморскуголь» комбинаттың № 6-6-БИС шахтазының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары бистер космоска чаа улуг тиилелге дугайында дыңнадыгны кайгамчык өөрүшкү-биле дыңнадывыс — деп, Приморск крайдан келген телеграммада чугаалап турар.— Ол тиилелге социалистиг тургузугнуң тургузукчу күжүнүң өндүр улуун, бистиң эртем болгаш техникавыстың делгем аргалыын катап-катап бадыткап турар-дыр. Күш-ажылчы ээлчегде туруп турар ол шахтаның коллективиниң ажылчы чону В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседиринге бүзүрелдиг бис.

— Космосту шинчилээриниң авангардында чогум-на бистиң улуг Төрээн чуртувус чоруп турары өөрүнчүг-дүр. «Союз-4» болгаш «Союз-5» корабльдерниң маадырлыг ужудуушкунунуң болгаш Черге менди-чаагай кээп хонупканының дугайында дыңнадыгны чүректиң ханызындан өөрүп дыңнадывыс. Чаа чедип алдынган тиилелге космос делгемнериң тайбың ёзу-биле улам ыңай шиңгээдип алырының кестүп көрбээн перспективаларын кижи төрелгетенниң мурнунга ажыткан. Ол бисти карак кызыл күш-ажылче хей-аът киирип тур—деп, Ростов областың Каменск районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери бижээннер.

— Төрээн чурттуң космосту шинчилээр талазы-биле чедип алган чайынначак тиилелгези дээш республиканың бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден Эстонияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, Эстон ССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели кызыгаар чок өөрүшкүнү илергейлеп тур—деп, Таллинден келген телеграммада чугаалаан. Эртем талазы-биле шылгараңгай шенелдениң чедиишкинниг доозулганы социалистиг тургузугнуң күжүнүң болгаш күчүзүнүң база бир херечизи. Совет Эстонияның ажылчы чоннары космостуң маадырларының эрес-маадыр болгаш быжыг туруштуг чүткүлдүг чоруу дээш өндүр чаагай байырны чедирип турарлар.

Космоска чаа тиилелге-биле холбаштыр республикаларның болгаш областарның ажылчы чоннарының өмүнээзинден космонавтарга изиг байыр чедириишкиннерин болгаш каң дег кадыкшылды күзээн телеграммаларны Узбекистанның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели, СЭКП-ниң Карел обкому, Карел АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели, СЭКП-ниң Удмур обкому, Удмур АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели, Украинаның Коммунистиг партиязының Волынск обкому болгаш ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскому чоруткулааннар.

Тамбовтуң ажылчы чоннары, Ростов областың «Большевик» болгаш Октябрь революциязы аттыг көдээ ажыл-агый артельдериниң колхозчулары, «Артемуголь» трестиң № 11 шахтазының дагжылары болгаш СЭКП-ниң Шуй хооркомунуң (Иваново область) пленумунуң киржикчилери, ол ышкаш Чөөн-Казахстан областың Зыряновск хоорайының Островский аттыг школазының өөреникчилер болгаш башкылар коллективи болгаш өске-даа хөй-хөй организациялар космонавтарның маадырлыг чоруунга, совет эртем болгаш техниканың чаа чедиишкиннеринге боттарының кызыгаар чок чоргааралын илергейлээн телеграммаларны чорутканнар.

* * *

Космосту шиңгээдип алырының талазы-биле сөөлгү чайынначак тиилелге, совет эртемниң болгаш техниканың шылгараңгай чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары база-ла бүгү совет кижилер-биле бир демей боттарының өөрүшкүзүн илергейлеп, черге-даа, космоска-даа чедип алдынган тиилелгелерни улам быжыглаар дээш шудургу ажылдап турарлар.

Тыва АССР-ниң хоорайларынга, үлетпүр бүдүрүлге, албан организация черлеринге, ажылчын болгаш көдээ суурларга «Союз-4» болгаш «Союз-5» корабльдерниң ужудуушкунунга болгаш Черге менди-чаагай хонупканынга тураскааткан митингилер болуп эрткилээн. Чижээ, Барыын-Хемчик районга 25 коллективке болгулаан митингилерге ийи муң чыгыы кижи киришкен болгаш алдан хире кижи космостуң чаа маадырлары Владимир Шаталовка, Борис Волыновка, Евгений Хруновка, Алексей Елисеевке изиг байыр чедирип, коммунистиг тургузуушкунуң херээ дээш эрес-шудургу ажылдаарын хүлээнгеннер.

Тес-Хем районнуң ажылчы чоннары совет эртем болгаш техниканың ол кайгамчык чедиишкиннеринге тураскаатхан митингилерни база эрттиргилээн.

Бистиң маадыр космонавтарывыска адрестээн телеграммалар колхозтардан, совхозтардан, албан организация черлеринден СЭКП Тыва обкомунуң адынга база келгилээн. Чижээ, Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозтан келген телеграммада мынча дээн: «ЧЕРГЕ МЕНДИ-ЧААГАЙ КЭЭП ХОНГАНЫҢАР-БИЛЕ ЭРГИМ КОСМОНАВТАР СИЛЕРГЕ ИЗИГ БАЙЫРЫВЫСТЫ ЧЕДИРБИШААН, 1969 ЧЫЛДЫҢ ЭЪТ БОЛГАШ ДҮК ПЛАНЫН ОКТЯБРЬ 1-ДЕ ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕДИР ДЕП, СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕНИ АП ТУР БИС».

Совет улустуң ниити күжү-биле космоска чедип алдынган улуг тиилелгени өөрүп магадаан, аңаа харыы кылдыр В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болурунуң улуг байырлалынга уткуштур социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген, сеткил-сагышты чайгаар-ла хей-аът киирип келир он-он, чүс-чүс телеграммалар коллективтерден, ажыл-агыйлардан келген.

Космосту чагырып алыр талазы-биле бистиң бо чаа тиилелгевисти Советтер чуртунуң ажылчы чоннары Москваның бодундан ырак-узак черлер чедир шак мынчаар алгап-йөрээп, ону күш-ажыл-биле улам быжыглаар дээш бар-ла күштү, арга-мергежилди харамнанмайн ажылдап турарлар.

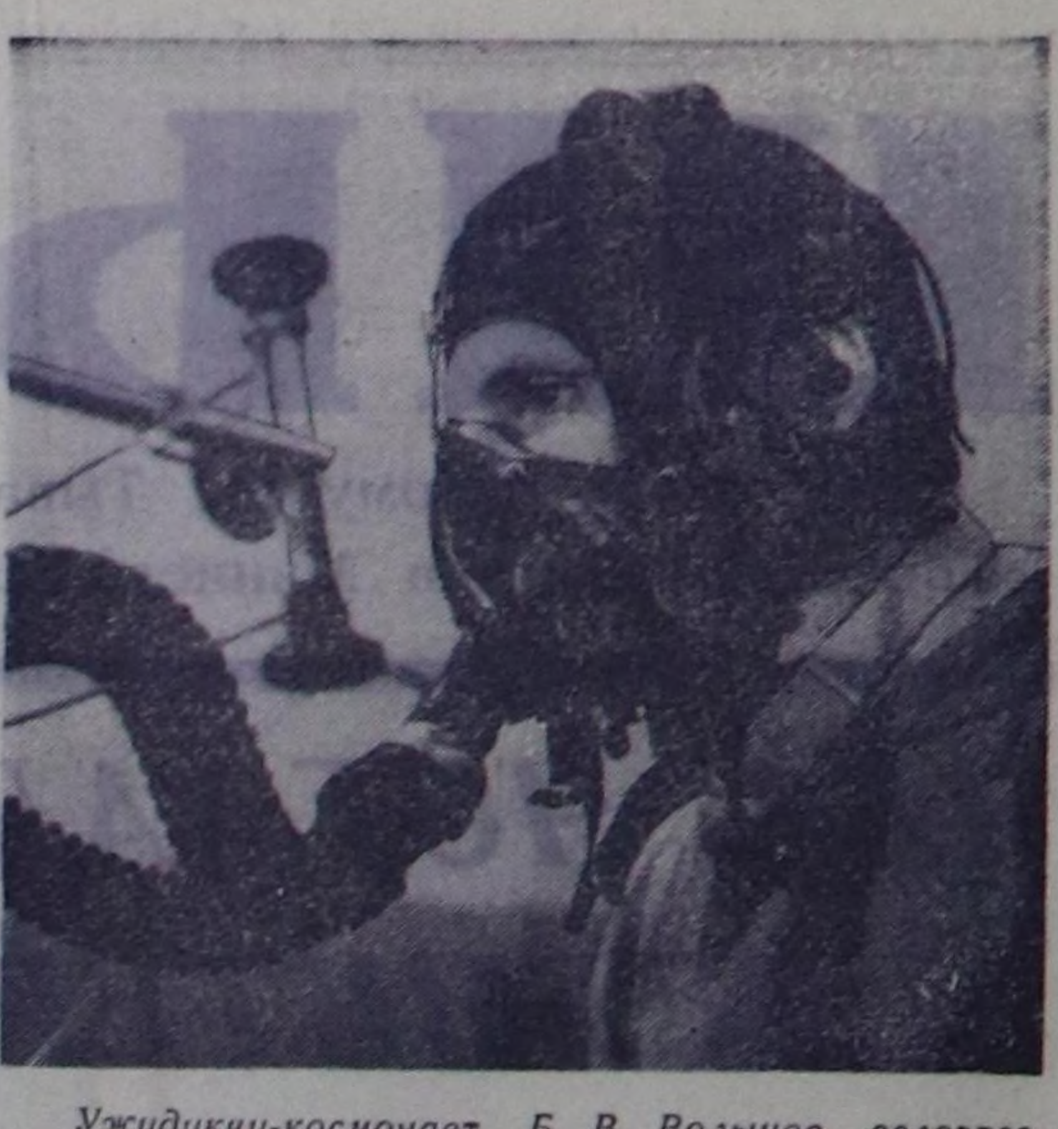

Ужудукчу-космонавт Б. В. Волынов велоэргометрге шинчилел үезинде.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫШТАГЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

«БОЛЬШЕВИКТИҢ» МАЛЧЫННАРЫ

Эрги-Барлыктың девискээринге хар кылын дүшкен, хат хөртүктепкен. Мындыг берге байдал турзажок, «Большевиктиң» малчыннары кыштаглаашкынны организастыг чорудуп турар.

Январьның баштайгы декадазынга чедир төрээн 1200 ажыг хойнуң хураганы бүрүн камгалап алдынган. Чаш малды сакман аргазы-биле доруктуруп, төрээн хойларны немелде чемнер-биле чемгерип турар.

Хойжуларның кыштагларында бөдүүн болгаш холуксаалыг чемнерни хандырган, ону немей сөөртүрүн база организастап турар. Зоотехниктиг чурумну сагыыр, бар мал чемнерин билдилиг чарыгдаар чорук, ылаңгыя мал оолдап эгелээн амгы үеде онза чугула.

Хойжулар Хомушку Оолактың коданында 176, Ооржак Тамдын-оолда — 130, Саая Аракчаада — 107 хой төрээн, өске-даа малчыннарда чаш хураган менди, эки доругуп турар.

Барыын-Хемчик район. **С. ТЮЛЮШ.**

* * *

МУРНАКЧЫ ФЕРМАДА

Ээр-Хавак фермазы Бай-Тайга районда эки ажылдыг фермага санадып турары таварылга эвес. Фермада саанчыларның, кадарчыларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургусканындан ферманың ажыл-агый талазы-биле көргүзүглери багай эвес.

Мурнакчы саанчылар И. Сарыг-Тараа, С. Караш, Д. Бүвүштей, Х. Борбаш бир инектен-не 1400 кг сүттү саап алган. Амгы үеде төрээн 123 инектиң бызаазы шупту менди, эки доругуп турар. Бызаа ажаакчызы И. Хемчик бызааларны мергежилдиг ажаап турар.

Мал чеми четчири-биле белеткеттинген. Ферма чанында 2750 тонна силос, 27 тонна көк-сула, 47 тонна сиген, 200 3 тонна дус болгаш өске-даа мал чемнерин сөөртүп белеткээн. Төрүүр инек кажаазын бус-биле чылыдар, оон иштти, дашты арыг.

В. И. Ленинниң допчу намдарын база СЭКП төөгүзү өөренир политбөлгүмде 35 кижи бар, зооветеринарлыг өөредилгени база организастаан. Библиотека, кызыл-булуң эки дериттинген. Саанчылар, кадарчылар хостуг шактарында номнарны, журналдарны номчуп турар.

Малдың чайгы үеде семиртилгезин эки организастап, оларны таарыштырып чорутканындан база кышкы ажаалга, чемгерилгени эки организастап турарындан бо фермада мал хүр кыштап турар.

Д. КОДАН-ООЛ.

«Тээли» совхоз.

* * *

МАЛЧЫННАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырының малчыннары кыштаглаашкынны организастыг эрттирип турар. Улуг-Ховуда хойжу бригадаларда шээр малга болгаш оон чаш төлүнге таарымчалыг кажааны, четчир чемни белеткээн.

Хой хураганнап эгелээн. Баштай төрээн 1265 хойнуң чаш төлү менди. Салбырда партия, комсомол организациялары 30 ажыг сакманщиктерни хойжуларга дузалажыры-биле чорудкан. К. Дүгүндейниң коданындан 200 хой төрээн, оон 205 хураган, М. Өлзей-оолдуң 218 хоюндан 220 хураган, М. Чолаала 220 хойдан 235 хураган, С. Доржу, О. Доржу оларда төрээн 160 хойдан 170 хураган менди.

Сакманщиктер О. Сииринмаа, С. Адамай, С. Дүктүг-Уруг, М. Долума, О. Шончалай болгаш өскелер-даа хураганнарын чидириг чокка өстүрүп, ажылынга кызымаккайын көргүзүп, моон соңгаар-даа эки ажылдаарын хүлээнип турар.

С. ОЙДУП-ООЛ.

БИЛИГЛЕРНИҢ НЕПТЕРЕДИКЧИЛЕРИ

КОЛ ТЕМА

Бүгү чурт ленинчи юбилейге уткуштур кел чоруур. Ынчангаш чоңга идейлиг салдар чедирер идеологтуг ажылдың кандыг-даа участогунга ленинчи тема кол черни ээлээн турар ужурлуг. Бистиң совхозтуң Чыраа-Бажы салбырында «Билиг» ниитилелиниң организациязы бодунуң ажылын база ынчаар тургускан. Бистиң лекторларывыс эрткен чылын 63 хире лекция номчаан. Оларның хөй нуруузун улуг башкы Ленинниң революсчу ажыл-амыдыралынга холбаштырган. Оларның кол-колу мындыг: В. И. Ленинниң революсчу ажыл-чорудулгазы, В. И. Ленин болгаш октябрь революциязы, Владимир Ильич эң-не кижизиг кижи, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның империализмге удур демиселинге ленинчи өөредиглиг ужур-дузазы болгаш өске-даа хөй темалар болур.

Ооң-биле кады делегей байдалының дугайында, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң перспективтиг айтырыглары, эртемниң болгаш техниканың чаа чедиишкиннеринге, үлетпүрнүң хөгжүлдезинге холбашкан айтырыглар база кирип турар. Оларны совхозтуң ажыл-амыдыралы-биле сырый холбаштырып турар.

«Билиг» ниитилелиниң эге организациязы номчаан лекцияларының идейлиг деңнелиниң бедидеринче лекторларның кичээнгейин угландырып келген. Төп салбырның фермалары болгаш хойжу бригадалары 1968 чылда планныг онаалгаларын багай эвес күүсеткен. Мажалык сүт-бараан фермазы эрткен чылын сүт саар болгаш күрүнеге садар планын ноябрьда-ла күүсеткен. Саанчылар аразында социалистиг чарышка Х. Кувискаал, К. Таан бир инекке онаапштыр 2092 литр сүттү, К. Докпал 2000 литрни, М. Көк 1800 литрни саап, мурнакчы ажылдап турар. Хойжулар Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Сат Сагбалдай төрүүр 100 хойга онаапштыр 101, О. Базы— 103, М. Демур-оол—101 хураганны камгалап алган, амгы үеде кыштаглаашкынны эки эрттирип турар.

Бистиң организациявыс чорудар ажылының планын кварталдап чогааткаш, бадылап ап турар. Ында көрдүнген лекцияларны номчуур мурнунда лекторлар-биле сүмележип, оларга арга-сүмезин берип турар. Ол ышкаш делегей байдалы болгаш өске-даа айтырыглар талазы-биле үе-үеде консультацияларны эрттирип келген.

Бо чылдың бирги кварталда «Билиг» ниитилелиниң эге организациязы чорудар ажылының планын чогааткаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга уткуштур номчууру-биле социалистиг революция дугайында ленинчи теория болгаш амгы үе, империализм дугайында ленинчи өөредиг болгаш амгы үе-чада, пролетар диктатуразының дугайында ленинчи өөредиг болгаш өске-даа лекцияларны планда киирип, ону номчуурунга шыырак белеткелдиг лекторларны киирген. Лекция пропагандазын чорударынга башкылар Д. Мандык Г. Канчыыр-оол, А. Ээрир-оол, партком секретары К. Куулар, совхоз директору А. Аржаалай, А. Алдын-оол, Х. Алдын-оол олар идепкейлиг киржип, бедик идейлиг, шынарлыг лекцияларны номчуп турар.

Ындыг болза-даа «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының кежигүннери Калдар-оол, С. Комбу, Д. Дамчик болгаш өске-даа эштер чоңга лекцияны ам-даа хаая номчуп турар, ол ышкаш совхозтуң кол специалистери лекция пропагандазынга эвээш киржип турар. Ынчангаш үстүнде четпестерни чайлаткаш, Ленин башкының төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга уткуштур бистиң лекторларывыс лекция пропагандазын улам калбартыр, оон дээштиин бедидер дээш улам шудургу ажылдаар апаар. **С. ӨЛЗЕЙ.**

Лекция, беседаны чоңга

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозта «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү лекторлар чон ортузунга пропаганда ажылын чорудар талазы-биле ында партия организациязының ёзулуг дузалакчылары бооп турар. Башкылар В. Кудрявцев, М. Мөге, колхозтуң кол агроному П. Сагаяков, тудуг бригадазының учётчиги Ч. Борбак-оол болгаш өскелер-даа көргүзүг материалдарын ажыглап тургаш лекция, беседаларны чоңга солун утка-шынарлыг кылдыр чорудуп турар.

Лектор эш В. Кудрявцев лекция номчуурунга дуржулгалыг, ону ол колдуунда боду бижип тургускаш, түс чериниң амыдыралы-биле холбаштырып, номчуурда көргүзүг материалдарын, чурук, плакатты ажыглаар. Чоокта чаа клубка чыылганнарга ол делегей байдалының дугайында лекцияны кылган. Аңаа чон аажок сонуургалдыг болуп, хөй-хөй айтырыгларны салган.

Торгалыгда «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының кежигүннеринде башкылар, эмчилер болгаш колхозтуң тускай эртемниглери хаара туттунган. Бо чылдың эгезинден бээр олар 12 лекцияны, 21 беседаны, 2 диспутту клубка болгаш фермаларга эрттирген.

Бо ажылды бедик деңнелге эрттирер талазы-биле ында комсомол комитеди, клуб, хереженнер чөвүлелдери «Билиг» ниитилелиниң организациязынга улуг дузаны чедирип турар.

Ооң-биле кады кол зоотехник Л. Дакар, мал эмчизи Е. Жаров, кол экономист Л. Серёткина, бухгалтер С. Тумат болгаш тускай эртемниг өске-даа эштерниң бо чугула ажылга киришпейн турары дыка четпес.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Бежен чыл болганынга холбаштыр

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң Президиуму Коммунистиг Интернационалдың тургустунган хүнүнден бээр 50 чылынга белеткелге ниитилел организацияларының киржириниң дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Ол хүннү бо чылдың мартта демдеглээр.

Хүлээп алган доктаалда демдеглээни болза, Коммунистиг Интернационалдың төөгүзүн, ону тургузарынга В. И. Ленинниң ролюн, коммунистиг шимчээшкинге Коминтернниң синирген чаңчылдарын пропагандалаары пролетаржы интернационализмниң ёзузунга, коммунизмниң идеалдарынга шынчы болур чорукка ажылчы чоннарны кижизидеринге улуг рольду ойнаар.

Коминтернниң ажыл-чорудулгазының дугайында лекцияларны болгаш беседаларны бүдүрүлгелерге, колхозтарга, совхозтарга, албан черлеринге болгаш өөредилге черлеринге чорударын «Билиг» ниитилел организацияларының баштаар черлеринге сүмелээн. Ол кайгамчык хүнге тураскаал болдурган кежээни Делегейниң ажылчын шимчээшкининиң институду-биле кады февральда найысылалдың Төп лекториязынга организастаарын айыткан.

«Билиг» ном үндүрер чер «В. И. Ленин—Коммунистиг Интернационалдың үндезилекчизи» деп брошюраны, а ол ышкаш Коминтернниң тургустунган хүнүнден бээр 50 чылы-биле холбашкан эртем-методиктиг материалдарны парлап үндүрер.

(СЭТА).

Ээлчеглиг шурааашкынның соонда. Ол болза, ужудукчу-космонавт Е. В. Хруновтуң 141-ги шурааашкыны.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Космонавт А. С. Елисеев вестибуляр аппараттың шинчилелиниң үезинде.
СЭТА-ның фотохрониказы.
В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотолары.

КАЗАНЬДА ЛЕНИНЧИ ЧЕРЛЕР

КАЗАНЬ. «Татарстан» гостиницаның үшкү каъдының соңгазындан Казаньның Волга хемче талазы ыңаар-ла ужу-кыдыы көзүлбес кылдыр калбарып чоруй барган. Каан дээрниң хаязында чайгы хүннүң чилиг херели чаа көдүрлүп кел чорда безин, Ильичиниң лампочкалары аңаа алдыртпас дээнзиг, кызыл шолбаннар дег чырыктарын берип хып тургулаар.

Хоочун хоорайларның бирээзи, Татар АССР-ниң найысылалы — Казаньның хөй каът бажыңнарын, үнүштер шыпкан кудумчуларын, сесерликтерин көөрге магалыг.

Маңаа 80 чыл бурунгаар В. И. Ленин өөренип, чурттап турган. Алдарлыг черниң кижилериниң аразынга туруп, В. И. Ленинниң базып чораан изи-биле базып, Ульяновтарның улуг өг-бүлезиниң турган оран-бажыңынга кирер, оларның амыдырал-чуртталгазын кижи боду айтырып таныжары кончуг солун. Ынчангаш хоорайда эң эргим черлерже — В. И. Ленинниң он чеди харлыында өөренип турганы Казань университединге, төрелдери-биле кады чурттап турганы бажың-музейге чоргуладым.

Воскресенье хүнү. Шак эрте хевээр. Ынчалза-даа кудумчуларда аргышкан чон, шуушкан автомашиналар, троллейбустар, автобустар, өске-даа машиналар хемниң агымы-ла. Баштай университетке баар дээш чоруптум. «Казаньның В. И. Ульянов-Ленин аттыг күрүне университеди» дээн алдын үжүктерни дыка бедик, узун, дөстек кырында кварталдың улуг кезиин ээлепкен бажыңны илдең көрүп кагдым. Дужунда кудумчу кежиддир сесерликтиң ортузунда аныяк В. И. Ульяновтуң (Ленинниң) университетче ынчаарда углай бар чорааны ол олчаан эрес, шевергин овур-хевирин көргүскен, ном туткан студентиниң тураскаалы туруп тур.

Ону долгандыр улус олурар узун сандайлар, оларның бедик оргаларын үнүштер баартактанып, харап алгылаан.

1887 чылдың август 13-тен эгелеп В. И. Ленин Казань университединиң студентизи болган. Университеттиң улуг хаалгазының эжиинге көстүп келген кижи улусту ынаар кирип, моорлаарынче чалады. 1824 чылда университеттиң кол бажыңын тудуп дооскан. Хевис чаткан ышкаш чараш шокар даш шаланың тиглери бүткүлей бергензиг. Узун коридорларның биргизи-биле бажыңның ужунга четкеш, ийиги каъдынче үнүптер. В. И. Ленинниң лекциялар дыңнап турганы, ында № 7 тураскаалдыг өрээлдиң алдын бижиктиг хаалгазы бо. Өрээл-музейниң иштии делгем, бөдүүн, шевергин. Мурнундан ийиги одуругнуң үшкү олудунга В. И. Ленинниң олуруп турганы бирээзи-ле алды олуттуг, узун бедик парталар. Лекция номчуур бедик индир ханада улуг самбыра. Ленинниң аныяк үезиниң овур-хевирин көргүскен хөрек тураскаал база бар. Дөрүнде шил хаалгаларлыг үш улуг шкаф. Оларның иштинде Владимир Ильичиниң номчуп турганы орус демократтар Белинскийниң, Герценниң, Чернышевскийниң, Добролюбовтуң болгаш өске-даа орус база даштыкы классиктерниң хөй чогаалдары, К. Маркстың, Ф. Энгельстиң номнары бар.

Ханаларда, чинге столдар кырында В. И. Ленинниң гимназия дооскан шынзылгазы, оон алган кайгамчык эки характеристиказы, алдын медаль-биле сургуул дооскан херечизи, университетке хүлээп алырын дилээн билдиришкини болгаш өске-даа чүүлдерни делгээн. Ооң өөренип турган чылдарынга — студент амыдыралынга, революсчу ажыл-чорудулгага эгелеп киргенинге хамаарышкан чүүлдерни болгаш документилерни, чуруктарны делгээн. Мында эртенден кежээге чедир, чапсар чокка хүннүң-не университеттиң студентилери дежурныйлап, экскурсиялааннарга тайылбырны берип турар. Улуг демдеглел дептеринде бижилгелер хөй.

Казаньның шөлээн кудумчуларының бирээзинде ийи каът ыяш бажың туруп турар. Бо бажыңга (ам Ульяновтар кудумчузу, бажың № 58) Ульяновтарның өг-бүлези 1888 чылдың сентябрьдан 1889 чылдың майга чедир чурттап турган. Октябрь революциязының 20 чылында бо бажыңга В. И. Ленинниң Бажың-музейи ажыттынган. Бажың-музейниң бирги каъдының ийиги өрээлинде В. И. Ленинниң амыдыралының Симбирскиге болгаш Казаньга турган үезин чырыткан делгиирлер бар. Мында Ульяновтарның өг-бүлезиниң кежигүннериниң фото-чуруктары, Владимир Ильичиниң Симбирск гимназиязынга болгаш Казань университединге өөредилгезин чугаалап турар фото-хоолгалар, өске-даа чүүлдер бар. Бажыңның бирги болгаш ийиги каъттарының арткан өрээлдеринде Ульяновтарның өг-бүлезинге хамааржып турган ынчаардагы байдал ол хевээр тургустунган. Мынчангаш 1888 чылдың орай күзүнүнде Казаньга Ульяновтарның найыралдыг өг-бүлези катап чыылган. Владимир Ильич бодунга бирги каътта улуг эвес тускай үнер эжиктиг, эң кыдыкы өрээлди шилип алган. Бөдүүн демир орун, ханада аскан калбак ыяштарда салган номнар, керосин лампалыг, бөдүүн будук шилдиг бичежек стол, сандайлар туруп турар. Мында артык чүү-даа чок.

Владимир Ильич маңаа бот-өөредилге-биле хөй-хөй шактарда шыдамыккай кичээлдеп турган. Анна Ильинична сөөлүнде сактыышкынынга ол боду хөй номнар чыып белеткеп алган, хүннүң улуг чартыында аңаа олуруп эрттирип турган деп бижээн. Аныяк Ульянов бодунуң эштеринге: туруп турар хоралыг чорукту хандыр бодаар херек, деп эвес чоруктуң чылдагаанын билир херек, ынчаарга ол дугайында хамыктың мурнукда номчуур болгаш номчуур деп чугаалап турган.

Ийиги каъдының дөрт өрээлдеринге авазы болгаш өске төрелдери чурттап турган. Олар хүн бүрүнүң кежээлеринде аңаа чыглып алгаш, улуглары кым чүнү кылганын, кандыг номнарны номчааның чугаалажырлар, бичиилери кичээлдеринге белеткенир...

В. И. Ленинниң Бажың-музейинче чон төнчү чок агым-биле барып турар. Ооң ажыттынганындан бээр 1 миллиондан ыракта хөй кижи аңаа чораан.

Владимир Ильичиниң Казаньга турган үезинде амыдыралынга холбашкан өске-даа хөй чүүлдерни университеттен болгаш Бажың-музейден кижи билип алыр. Ол бүгүнү көргеш, сеткил хайныр, өөренир, өөренир болгаш база катап өөренир деп ооң сураглыг чугаазы оортан бадыткаттынып келир. Ынчангаш уруг-дарыгны ооң үлегери-биле кижизидер дээш оралдажыр болза, эки деп кижи ханызы-биле бодап келир.

Оюн ТОВУУ.

ЧЕРНИ ЧӨП АЖЫГЛААР

СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң шиитпирлери-биле болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга чугаалашкаш, хүлээп алганы чер дугайында Хоойлуну номчуп танышкаш, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери улуг сеткил ханышкын-биле хүлээп алган.

Пленумнуң шиитпирлерин, чер дугайында Хоойлуну колхозчулар чүгле таныжары-биле кызыгаарланмайн, маңаа холбаштыр боттарында байдал кандыгыл дээрзин база көрүп турарлар. Колхоз Барлык шөлүнүң эң таарымчалыг черин ээлеп турар. Үш муң ажыг гектар тарылга шөлүнүң 1120 гектары суггарылгалыг.

Колхозта тараа культураларының гектардан ортумак дүжүдү 1966 чылда 10,5 центнер турган болза, 1968 чылда 7,7 центнер болган. Картофель, ногаа, кукуруза дээн ышкаш культураларның дүжүдү сөөлгү үш чылдың иштинде база кудулаан.

Дүжүттүң кудулап турарының чылдагааны чүдел? Шөлдерни чыл бүрү аңдарып, үрезин чажып турар боордан аңгыда, чемишчидилге кылбас, тарылга ээлчештирилгезин чорутпайн, хөрзүнну куруктурбас боорга, ооң үнүш-дүжүткүрү кудулап турар. Тарылга ээлчештирилгезин чорутпайн, чыл бүрүде чаңгыс ол-ла культураны чажып турарының түңнелинде Көк-Боом адаанда 228 га, суур үстүнде 262 га, Улуг-Ховуда 447 га шөлдерниң хөрзүнү дыка ирип баксыраан, чашпан болгаш кара сула эндере үнер апарган.

Колхозта 3901 га тарылга, 494 га сиген шөлү бар. Чылда 2800 га черге янзы-бүрү культураларны тарып турар болганда, 1595 га чер артык ышкажыл. Ол хире черни дыштандырып, чайгы чер аңдарылгазын чорудуп, бок үнүштер-биле демисежир болза, дүжүт черле кудулавас ужурлуг.

Барлыктың суг ажыл-агый чериниң «Большевик» колхозтуң девискээринде кылган бугалары ажыглаттынмайн турар. Тараа шөлүнүң ортузу-биле баткан бугаларның ханызы 1—1,5 метр, калбаа 2—3 метр. Бо хире улуг савага чеже суг кирерин, чеже тарылга шөлү казыттынганын бодап көөрү берге эвес. Шоолуг эвес черни суггарарда ыяап-ла улуг суг бадырар болгаш оон адырыктап чарар бичии бугалар кылбаан, улуг бугалар каскылап каан. Чижээ, Эрги-Барлыктың нефтьбааза үстүнде 93 га черни суггарары-биле шөлдүң ортузун куду үш улуг буга каскан, артында боду бүткен чоогалар-ла. Ол хире черни суггарарда, хамык чер үреп, ындыг улуг бугаларны каскан херээ чүү боор.

А. ХАЛБЫҢ.

НОМЧУКЧУЛАР ДЕТКИП ТУРАР

Республикага чылгы малды өстүрер дугайында «Шын» солунга үнүп турган материалдарны «Шынның» номчукчулары деткип, боттарының санал-оналын база киирип турар.

— 1969 чылда үнген № 3 «Шын» солунда эш С. Хертектиң «Чылгы мал дугайында бодалдар» деп чүүлүн номчааш, оон чугула саналдарынга каттыжып, деткип тур мен— деп, эш **Д. Байдос** бижээн.

Авторнуң оон ыңай уламчылааны болза: Мөңгүн-Тайга районда Тоолайлыг, Шың-Бажы, Биче-Барлык деп хемнерниң ол-бо талалары кадыр-берт, чалым хаяларлыг. оларның кыры-биле чүгле самолёт ужуп эртер. Ол хемнерде «Малчын» колхозтуң өшкү, сарлык фермалары бар. Оларда 60 ажыг малчын өг-бүлелер ажылдап, чурттап турар. Олар колхоз, район төвү-биле харылзажырда, школага уругларын чедиреерде чүгле аътты ажыглап турарлар. Саадактың кадыр артып, Түңзе-Хемниң кадыр-берт черлерин дагаалыг аъттар эртип шыдаар болгай.

Ындыг черлерге тус черниң өөренген аъттары херек. Ындыг болганда, чылгы малды өстүрерде чер-черниң байдалынга тааржырын өөренип көрзе чогуур.

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда эш **О. Сайын** чылгы малды өстүрер дугайында саналдарны деткип турарын илеретпишаан, бодунуң колхозунда байдалды бижээн. Колхозта чылгы малдың баш саны чыл бүрү эвээжеп турарындан малчыннарның мунар аъттары чедишпейн турар. Олар чүгле чаңгыс-чаңгыс аъттарлыг, харын чамдыктары боттарының хуу аъттарын эдилеп турарлар.

Колхозтуң чылгызында аныяк малдар бар-даа болза, эмдик болгулаар. Сөөлгү үеде аныяк малдарны өөредип чаажыктырар айтырыг уттундуруп бар чыдар.

Чылгы малды өстүрери-биле чергелештир аът херекселдерин: шанак, тергени бүдүрүп үндүрерин көвүдетсе чогуур.

ДЫҢНАДЫГ

1969 чылдың январь 22-де, ужудукчу-космонавтарны байырлалдыг байдалга уткуп ап турган үезинде, чөңгээлиг үүлгедиишкин болган, космонавтар эштер Береговой, Николаева-Терешкова, Николаев, Леонов олар чораан автомашинаны каш удаа боолаан. Ооң түңнелинде автомашинаның чолаачызы болгаш үдеп чораан мотоциклист балыглаттырган. Космонавтардан кым-даа айыылга таварышпаан. Боолаан кижини ол-ла черинге тудуп алган. Истелгезин чорудуп турар.

делегей бо хүннерде

УЛАМ ТИИЛЕП ТУРАР ӨӨРЕДИГ

СОФИЯ. (СЭТА). Чер кырынга коммунизмни бир дугаарында тургузуп турар чурттуң күчүзү хүн келген тудум-на быжыгып турар деп, «Работническо дело» солун «Ленинизмниң улам тиилеп турар идеялары» деп мурнуку чүүлүнге бижээн. Экономика, эртем, культура болгаш техника талазы-биле, кижи төрелгетенниң эң-не чөптүг ниитилелин тургузар талазы-биле ССРЭ-ниң чедиишкиннери ленинчи идеяларның күжүнүң болгаш амыдыралчызының дугайын чайынналдыр херечилеп турар дээрзин солун медеглээн. Космосту шиңгээдип алыр талазы-биле ооң чаа төөгүлүг чедиишкиннери-биле холбаштыр Совет Эвилелин бүгү делегей алгап, йөрээп турар-дыр.

Шаг-үе, төөгү социализмге ажылдап турар. Ону фактылар, болуушкуннар, социалистиг чурттарның чедиишкиннери болгаш хостакчы массалыг шимчээшкиннер бадыткап турар. Коммунистиг шимчээшкинниң болгаш социализмниң чедиишкиннерин чедип алыр төлээде революстуг өөредигниң арыг чоруу дээш, ону чогаадыкчы хөгжүдер болгаш амыдыралга ажыглаар дээш дидим болгаш эптеш чок демиселди чорудар деп чүвени марксисчилер-ленинчилер ханызы-биле медереп билип турар деп, солун демдеглээн. Социалистиг чурттарның сырый болгаш быжыг чаңгыс эвиниң, делегейниң коммунистиг хүрээлеңиниң сырый каттыжыышкынының, антиимпериалисчи бүгү күштерниң ажыл-чорудулгазының чаңгыс эвиниң эргежок чугулазынга олар улам-на бүзүреп турарлар. Чехословакияның социалистиг чаалап алыышкынын камгалаары-биле Варшава Керээзиниң социалистиг чурттарының алган хемчеглерин коммунистерниң чүүлдүгзүнүп көргени, а ол ышкаш делегейниң акы-дуңма партияларның чаа Чөвүлел хуралын майда Москвага чыылдырар дугайында шиитпир ону база бадыткап турар.

Келир үе мөңгеде дириг болгаш кара-чаңгыс интернационалчы өөредиг болур марксизм-ленинизмге херелдепген чаа делегейге хамааржыр деп чүве чигзиниг чок. Келир үе Октябрьдан төрүттүнген болгаш ёзулуг хостуг, гуманныг чаа тургузугга, баштайгы ниитилелге хамааржыр. Олче орукту бистиң үениң революстуг күштери изеп бар чоруур. Кижи төрелгетенниң хостаарының пионерлери болгаш эгелекчилери — Совет Эвилели болгаш акы-дуңма социалистиг чурттар ол күштерниң авангардында чоруп орар.

Бистиң партиявыс, болгар коммунистер чаа ниитилелдиң тургузуушкунунга, социалистиг чурттарның интернационалчы эвилелин быжыглаарынга, коммунистиг шимчээшкинниң болгаш революстуг бүгү күштерниң демиселинге ленинизмниң тугун бедик тудуп чорууурунга чоргаарланып турар деп, «Работническо дело» солун медеглээн. Бистиң партиявыс, болгар коммунистер боттарының моон соңгааргы чедиишкиннериниң болгаш тиилелгелериниң кол магадылалын марксизм-ленинизмге шынчы чоруктан, ооң революсчу принциптерин камгалаарындан, СЭКП болгаш акы-дуңма өске-даа партиялар-биле холхолундан туттунчуп алгаш, марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле чорудар демиселден көрүп турар.

О. Черниктиң чугаазы

ПРАГА. (СЭТА). ЧТК агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның даргазы О. Черник чех профэвилелдерниң бирги съездизинге чүве чугаалаан.

Эрткен чылда чехословак улус дыка нарын үелерни көрүп эрттирген деп, ол чугаалаан. Мынчангаш социализм тургузуушкунунуң ниити шынарларын сагып, бистиң улустарывыстың онзагай байдалдарын болгаш чаңчылдарын барымдаалап, ниитилел хөгжүлдезиниң позитивтиг базымнарын боттандырып эгелээн бис.

Ол принциптерге үндезилээш, бистиң ниитилелдиң иштики демократтыг амыдыралын моон соңгаар-даа хөгжүдер, экономика реформазын болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер-биле харылзааларны, Совет Эвилели-биле кады ажылдажылганы хөгжүдер бис деп, ол медеглээн.

Бистиң ниитилелдиң кол сорулгазы болза, чуртта политиктиг байдалды чоорту каттыштырары болгаш чогумчудары болур дээрзин О. Черник демдеглээн. Политиктиг янзы-бүрү негелделерни ажылдап кылып база тургузуп турар, оларны доп-дораан болгаш чугаа чокка күүседири шыңгыы хемчеглерни алырын негеп турар деп, ол айыткан. Чоннуң ортузунга янзы-бүрү хөөннерни өөскүдүп, меге медээлерни тарадып, партияның болгаш күрүнениң удуртулгазының туружун хажыдып турар-дыр. Ниитилелде иштики политиктиг дүшкүүрлүг чорук доктаамал болуп, ажык политиктиг кризистиң айыылын база катап болдуруп турар.

Туруп турар байдалдан аар когарал чок уштунуп үнер төлээде, чаңгыс-ла кол баштайгы белеткел негеттинип турар деп, О. Черник медеглээн. Ниитилел бир эвес удуртукчу күштүг турар болза, чүгле ол таварылгада таарымчалыг байдалдарга хөгжүп болур. Ол удуртукчу күштү чүгле Коммунистиг партия ойнап болур.

Бистиң хүлээлгевис болза, социалистиг системаның ниити хөгжүлдезинче, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң идепкейлиг ажыл-чорудулгазынга чаңгыс эпче, Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле кады ажылдажылганы хөгжүдеринче чүткүл болур.

Чугаазының түңнелинде О. Черник амгы байдалды билип, оортан түңнелди кылыр деп, профэвилелдер төлээлекчилерин кыйгырган. Хамыктың мурнунда ажылчын аңгы болгаш ажылчы чоннар улустуң салым-чолун шиитпирлээр эргелиг болгаш харыысалгалыг дээрзин О. Черник демдеглээн.

Нигерияда дайын чорудулгазы

ЛАГОС. (СЭТА). Онитша секторнуң мурнуу талазынга болгаш Окиджи районга калбарган тулчуушкун үезинде чөөн-нигерий сепаратистер улуг когаралга таварышкан. Ол дугайын нигерий федералдыг командылалдың ында парлап үндүрген дыңнадыында чугаалаан. Федералдыг шериглер Иту районга чөөн-нигерий кезектерниң халдаашкыннарын ойтур шапкан дээрзин дыңнадыгда демдеглээн. Стратегия талазы-биле чугула Оэрри хоорайже чаза таварып кирер дээн чөөн-нигерий сепаратистерниң оралдажыышкыннары база чедимче чок болган деп, дыңнадыгда айыткан.

Компартияның фондузунга

ПАРИЖ. (СЭТА). 1968 чылда партияның организастааны политиктиг янзы-бүрү кампаниялар чорup турда Францияның Коммунистиг партиязының фондузунга 13.660 муң франкты чыгган деп, «Юманите» солун дыңнаткан.

1968 чылда партияның фондузунга акша чыылдазының түңнелдерин ФКП Төп Комитединге болган чөвүлел хуралга чугаалажып көрген. Чөвүлел хуралга чүве чугаалаан ФКП ТК-ның кежигүнү Жорж Госна эрткен чыл партияның фондузунга чыылдырган акша-хөреңгилерниң түңүнүң талазы-биле тергиин эки түңнелдиг чыл болган.

Чедиишкинниг хемчеглер

КАИР. (СЭТА). «Аль-Асифа» дээр палестина организацияның дайынчы отрядтары январь 20-де Тель-Мондеде израиль шериг казармаларынче халдаашкын кылган деп, ол организацияның командылалының дыңнадыында чугаалаан.

Чедиишкинниг чоруткан хемчеглерниң түңнелинде казармаларның улуг кезиин үрээн, электростанцияның бажыңын буза тевискен. Элээн каш израиль солдаттар өлүрткен.

Патриоттарның халдаашкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамдан дыңнатканы-биле алырга, хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары январь 19-та можу төвү Митхо хоорайда дайзынның туружун боолаан. Январь 20-де мурнуу-вьетнам патриоттар Сайгондан мурнуу-барыын талаже 17 километр ырак черде турар 199-ку америк чадаг шериг бригадазының туружунче халдаашкын кылган. Ол-ла хүн Сайгондан мурнуу-чөөн талаже 24 километр Лонгтау хемге америк шериг суднозун патриоттар боолаан. Январь 21-ниң эртенинде можу төвү Камауда чалча шериглерниң туружунче халдаашкын кылган. Январь 21-де хосталга армиязының дайынчылары аэродромну болгаш Вунгтау портту боолаан. Дайзын улуг когаралга таварышкан.

Мурнуу Вьетнамның патриоттары америк агрессорларның туруштарын миномёт-биле боолап турлар.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

ҮЕЗИ КЕЛГЕН

Малчыннарның ажылында эң-не харыысалгалыг болгаш берге үе — мал оолдаашкыны бисте чоокшулаан. Оларның кызымак ажылындан чаш төлдү менди камгалап алыры, ооң-биле кады малдың баш санының өзүлдези улуг хамаарылгалыг дээрзин малчын бүрүзү билир.

«Тес-Хем» совхоз республикада хой ажылдыг улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Ында 30 муң ажыг хой, өшкү бар. А 19 муң ажыг баш төрүүр мал 42 коданда кыштап турар. Оларга оолдаашкын февраль 5-тен эгелээр.

Эрткен чылдың четпестери ам совхозка катаптавас ужурлуг. Ынчан малдың чаш төлүнүң чартык кезиин чедир албаан, оон аңгыда үш муң ажыг баш улуг мал өлүп хораан. Ооң түңнелинде совхоз улуг каражалыг болуп, күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планнарының чаңгызын-даа күүсетпээн, малдың баш саны дыка кудулаан. Бо бүгүнүң чылдагааны болза дирекцияның, тускай эртемниглерниң, бригадирлерниң болгаш чамдык малчыннарның харыысалга чогу болур.

Хойжулар хойну тарып боозадырының ажыктыын медереп билбейн турган. Черле ынчаш, бистиң совхозка чыл санында-ла ол ажылче шоолуг кичээнгей салбайн, ону шынар чок чорудуп, тарыкчы техниктерни багай белеткеп, өөретпейн келген. Ооң уржуундан чамдык малчыннар тускай эртемниглерден чажырып, негелдеге четпес күштүг бүдүрүкчүлерни коданнарынга салып турган таварылгалар хөй. Ындыг болганда хой оолдаашкынының хуусаалары хажып, узамдыгып, малдың чаш төлүнүң күжү кошкак болуп, а соонда барып ону үзеринге, төрүүр малды даразында эдержилгеге белеткээринге шаптык болуп турган. Малды тарып боозадырының мурнунда эки одарга 1,5—2 ай иштинде тургузар болгай. Эрткен чылын хураганнар үзүүшкүнүн элээн эрте чорударын оралдашкан бис. Ооң түңнелинде хойнуң хөй кезии эки деңгилделиг.

Тарып боозадылгага хынамчалыг белеткенип, арга-дуржулгалыг техниктерни быжыглап, оларны семинарларга өөреткен. Техниктер Мария Нурзат, Надежда Моңгуш, Болат-оол Дирчин олар кызымак, эки ажылдааннар. Мурнуку чылдарга бодаарга, эрткен чылын пунктуларны хөйнү ажыткан. 11.500 хойну тарып боозаткан. Ол дээрге планга четпезе-даа, 1967 чылга деңнээрге, 6 муң баш хөй болган. 12 хонук эрткенде кошкарларны салып, бүдүн чартык ай эрткенде аңгылаан. Эки бүдүрүкчүлерни: 35 кошкарны, 10 хунаны садып алган.

Мал оолдаашкынынга белеткел үезинде хураган кажааларын эки септээри, чылыглаары, оларны эде кылыры чугула. Кыштаглаашкын үезинде 12 чаа кажааларны тудуп, 6-ны эде кылып, чамдыктарынга чылыглаашкынны чорутса-даа, караңгы, тар, чаш малдың кадыкшылынга таарышпас кажаалар ам-даа бар. Чаш малды хүлээп алырынга чедир бо чүүлдерни чайладып четтикпээнивис багай дээрзин миннир херек.

Төрүүрүнүң мурнунда-ла хойларга эки шынарлыг немелде чемнер, дус болгаш өске-даа чүүлдер херек дээрзин тускай эртемниглер билир. Малчыннарга ол дугайын олар тайылбырлап, төл ажаап алырынга белеткелдиң чугулазын, ону канчаар чорударын өөредип турарлар. Зоовет өөредилгеге чүткүлдүг, чаа чүүлдерни шиңгээдип алырынга кызымак малчыннар бисте хөй. Оларның көргүзүглери өскелерден дээре боп турарында элдептиг чүве чок. Саар Моңгалбии, Оюн Мөңге, Малышев Доктуут олар 100 баштан-на 82—84 чедир хураганны камгалап ап, дүк планын күүсеткеннер. Чылды өттүр карак-кызыл ажыл, чаш малды шын ажаап, чемгерерин билири бедик түңнелдерни малчынга бээр ужурлуг.

Совхозтуң малчыннары шупту социалистиг хүлээлгелерни алган. Маадыр ие, мурнакчы хойжу Саар Моңгалбии социалистиг чарышка Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Александр Карманы кыйгырып, төрүүр 100 хойдан-на 95 хураганны камгалап ап, хой санындан 2,8 килограмм дүктү кыргып албышаан, 11 тонна сигенни кезип, кыштаан май 1-ге чедир коптарып белеткээрин хүлээнген. Район Совединиң депутады Чооду Хуурай-оол база-ла бедик хүлээлгени алган.

Чаш төл камгалап алырының планын бистиң хойжуларывыс күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Кыштагларда мал чеми бар. Төрүүр малдың деңгилдези эки.

Малчыннарга «изиг» үе келген. Совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын планныг даалгаларны күүседир дээш соруктуг ажылдап турар.

С. ТЕКЕЕВ,
«Тес-Хем» совхозтуң кол зоотехниги.

Хөйнү берген

Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының, бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының удуртукчуларының, бухгалтерлерниң, казначейлерниң, профэвилелиниң местком даргаларының үш хүннүг семинары чоокта чаа Сарыг-Сепке болуп эрткен. Семинарның ажылынга күрүне албан черлериниң профэвилел обкомунуң даргазы В. Матсон киржип, организастыг база массалыг ажылдың, күш-ажыл дүрүмүнүң, күш-ажыл камгалалы болгаш техниканың айыыл чок чоруун болдурбазының дугайында тодаргай чүве чугаалаан. Семинарның киржикчилери делегей байдалының дугайында лекцияны база дыңнаан.

Социал камгалалының болгаш чуртталга-амыдырал, бүдүрүлге массалыг ажылдарның талазы-биле көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң секретары Е. Калабинаның беседазын семинарның киржикчилери сонуургаан. Ол ышкаш аңаа дузалал кассаларының ажылының болгаш акша-хөреңгини хынаарының чурумун база чугаалашкан. Сонуургааны билдинмес айтырыгларынга долу харыыны алгылаанынга болгаш черле моон соңгааргы хүн бүрүнүң ажылынга удуртулга болдурарынга ук семинар хөйнү бергенин ооң киржикчилери демдеглээн.

П. ПОПОВ.

„КИРИП МООРЛАҢАР“ ДЕП ЧАЛААР

КҮҮСКОМ ХУРАЛЫНГА ЧУГААЛАШКАН

Январьның соок хүннериниң бирээзи. Улуг-Хем районнуң улуг ажыл-агыйларының бирээзи—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң төвү Арыг-Үзүү суурнуң делгем клувунда улус-ла хөй. Суурнуң адаандан-даа, үстүнден-даа келген кижилер ында доктаап турлар. «Газик» машиналар клубтуң мурнунда чыскаалдыр тургулапкан. Чыылганнарның аразында партия, профэвилел, комсомол ажылдакчылары, көдээ Совет даргалары, клуб, библиотека эргелекчилери база бар. Чүү болур дээнин совхозтуң ажылчыннары база сонуургап айтырып турлар. Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң үнүүшкүннүг хуралы бо ажыл-агыйга болур дээни ол. Хүн айтырыында «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң культура албан черлериниң ажылының дугайы.

Айтырыгны чугаалажыры эгелээн. Совхозтуң культура албан черлери 1968 чылда база бо чылдың январьның эрткен хүннеринде элээн ажылды чоруткан. Ажыл-агыйның девискээринде 4 клуб, 3 библиотека, 4 киноустановка, 1 көжер кино ажылдап турар. Чон ортузунга олар эвээш эвес ажылды кылган. Культура-массалыг ажыл чорудар талазы-биле Ак-Туругнуң көдээ клуву элээн чедиишкинниг болган. Тематиктиг кежээлерни башкыларның болгаш көдээ специалистерниң күжү-биле чеди удаа эрттирген, ооң-биле кады уругларга база улуг кижилерге концертти 40 катап көргүскен. 12 кижи киржикчилиг агиткультбригада малчыннарның турлагларынче бо хүннерде-даа чоруп турар. Киномеханиги Санчы Назын-оол районнуң шалыпчыларының бирээзи.

Клубтарже, библиотекаларже чоннуу эвилелдеп, оларның ортузунга культура-массалыг ажылды калбартыр дээш совхозтуң культура одагларының ажылдакчылары күжениишкинин салып турарын аңаа демдеглээн.

Ынчалзажок чедир кылдынмайн турар чүүлдер ам-даа хөй болган. Ол дугайын районнуң культура килдизиниң эргелекчизи эш Шилимаа, кинофикация четкизиниң начальниги эш Кукарин, Ак-Туруг көдээ Совединиң даргазы Д. Кувискаал, ында библиотека эргелекчизи Т. Жукова, партия, райкомунуң секретары Х. Норбу болгаш өскелер-даа шыңгыы илередип, ажылды экижидериниң аргаларын айытканнар.

Арысканның, Иштии-Хемниң, Ак-Туругнуң клубтары одаар чүүл-биле хандыртынмаан. Клубтарның эргелекчилери хүндүс колдуунда-ла бажыңнарынга олургулаар, а ол үеде клуб шоочалыг турар. Көскү агитация кошкак. Ленинчи номчулгаларны эрттирбейн турар. Библиотекаларның витриналарында Тываның ном үндүрер чериниң номнары кончуг эвээш.

Арыскан библиотеказының ажылын ап көрээлиңер. Ооң ишти хирлиг, номнарның кырын довурак-доозун шыва алы берген. Каасталга чок. Лозуң, плакаттарны декабрьда-ла дүжүрген хевээр, ам-даа аспаан. Библиотеканың эргелекчизи эш Дапык бодунуң ажылының талазы-биле тускай эртемниг болзажок, харыысалга чок ажылдап турары күүском хуралынга илерээн. Күүском кежигүннериниң салган айтырыгларын безин ол дорт харыылап шыдаваан. Номчукчуларның саны кышкы үеде дыка кызырылган.

Иштии-Хем клуву база-ла культураның ёзулуг одаа болбайн турар. Клуб хирлиг, келген кижилерниң кичээнгейин хаара тудуптар хире каасталга чок. Культура албан черлериниң ажылы ындыг кошкак турда, салбыр эргелекчизи эш Дөрбет-оол чүнү көрүп турарыл? Күүском кежигүннериниң бо айтырыгны салганы кончуг чүүлдүг. Эш Дөрбет-оол ол бүгүнү көре тура-ла, клубту, библиотеканы ыяш-биле хандырарынче сагыш салбайн, культура одагларының ажылын сонуургап көрбейн турар. Ындыг клубка улус келбейн турары-даа чөптүг деп күүском кежигүннери чугаалааннар.

Арыг-Үзүү суурнуң клувунуң ажылын сайгарып көрээлиңер. Клуб кончуг делгем, чылыг. Культура-массалыг ажылды бедик деңнелге чорудуп болурунуң бүгү аргалары ында бар. Шынында бо клуб кижизидилгелиг ажылдың методиктиг төвү болуп, ажыл-агыйның өске клубтарынга дуза чедирер ужурлуг. Ол сорулгазын клуб күүсетпейн турар. Ында бөлгүмнер ажылдавайн, кежээлер эртпейн, малчыннарже концерттиг үнмейн келген. Ында киномеханик эш Детерин ийи албан-дужаалды эдилеп турзажок, чүгле төп клубка кино үндүрери-биле кызыгаарлангаш, ийиги хүлээлгези болур кинопередвижка-биле малчыннар турлагларынга, фермаларга, бригадаларга баар ажылын уткан.

Ак-Туруг библиотеказы мурнуку чылдарда республикага безин сурагжып турган болзажок, сөөлгү үеде ооң ажылының сулараанын күүском кежигүннери айытканнар. Библиотекарь эш Жукова малчын аалдарга, фермаларга барбайн турар.

Күүском кежигүннери болгаш хуралга чалаткан өске-даа эштер совхозтуң культура албан черлериниң ажылында четпестерни шыңгыы шүгүмчүлеп, бар дуржулганы нептередириниң чугулазын онзалап айытканнар.

Совхозтуң директору И. Лавриненко сос алгаш: — «Культура албан черлери чамдык ажылды кылып турзажок, четпестер хөй дээрзинге чөпшээрежир мен — деп, ол чугаалаан. —Ол чүден болуп турарыл? Бирээде, удуртукчулар бистерниң четпес ажылывыста. Клубтарда одаар ыяш чок. Чоокку үеде ыяшты чедирер бис. Дорту-биле чугаалаарга клуб, библиотека эргелекчилери боттарының харыысалгазын кудуладып, ол албан черлериниң ёзулуг ээлери бис деп чүвени чедир бодавайн турар-дыр. Суурдан ырак эвес Теректи, Чаш-Талды ап көрээлиңер. Ында эвээш эвес малчыннар, оон иштинде аныяк оолдар, кыстар чурттап турар. Ынчалзажок оларның ортузунда культура-массалыг, кижизидилгелиг ажылды кым чорудуп турар-дыр. Клуб, библиотека эргелекчилери-даа барбаан, концерт, кино-даа көргүспээн».

Көдээ Совет даргалары, салбыр эргелекчилери, культура албан черлериниң ажылдакчылары бот-боттары тус-тузунда хөлзеп чоруур боордан башка. оларның аразында чаңгыс дай дем чок, аразында сүме кылбас. Бүдүрүлге айтырыгларын шиитпирлеп турар кижилер ортузунга массалыг ажылды кошкак чорудуп турары билдингир. Клубтарның көскү агитациязы кончуг кошкак, хүлээлгелерни безин бижип аспаан. Күрүнениң эт-хөреңгизинге чамдык эштер ам-даа кам чок. Часкы, кыскы ажылдар үезинде шыдырааларны 10—15 чедир садып алгаш. оон үр болбаанда чидир октаптар чүүлдер бар. Ооң сөөлүнде клубка ойнаар херексел чок болу бээр.

Клубтарда ленинчи номчулгалар болбайн турар. Кандыг-бир чылдагаан-биле өөредилгезин ара каггаан аныяктарның ортузунга ажылды совхозтуң культура албан черлериниң ажылдакчылары чорутпайн келген. Школа коллективтери-биле чаңгыс демниг, сырый харылзаалыг ажылдаарын клуб эргелекчилери чедир үнелевейн турар дээрзин районо эргелекчизи демдеглээн.

Совхозтуң культура албан черлери ажыл кылбаан деп санап болбас. Олар ажыктыг элээн ажылды чорутканнар. Ынчалза-даа четпестер хөй. Ажыл-агыйның удуртукчулары, көдээ Совет даргалары, клуб, библиотека эргелекчилери культура-массалыг ажылдың утка-шынарынче, хевиринче сагыш салып, чаа эгелээшкиннерни тып, ону деткип нептередир. Чон-биле ажылды күштелдирер чорук чугула деп түңнелди күүскомнуң хуралы кылган.

Клуб дээрге культураның төвү болур. Аңаа келген кижи чүгле көрүкчү, дыңнакчы болур эвес, а ол болуп турар бүгү болуушкуннарның киржикчизи болуксаар, ажыктыг ажылга дем кадыксаар, бодунуң уран талантызын шенексээр. Культура албан черлериниң ажылдакчылары клуб, библиотека бүрүзүн культураның ёзулуг одаа кылгаш, кижилерни коммунистиг ёзуга кижизидери чугула сорулганың бирээзи. Чон ортузунга культура-кижизидилгелиг ажылды күштелдирерин партияның Төп Комитеди культура ажылдакчыларындан негеп, оларның мурнунга улуг сорулганы салып турар. Клубтарның, библиотекаларның ажылын бедик деңнелге тургускаш, «кирип моорлаңар» деп, чонну хүн бүрү чалаары кымга-даа күзенчиг.

М. СҮГЕ-МААДЫР.

ТЫВАГА ОКТЯБРЬ БАЙЫРЛАЛДАРЫ

Совет Тываның 25 чылынга

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тыва улустуң төөгүзүнге чаа арынны ажыткан. Ооң дорт салдары-биле Тывага национал-хосталгалыг революция өөскүп үнген болгаш тускай догуннаан Таңды-Тыва Улус Республика 1921 чылда тургустунган.

Улусчу революцияның баштайгы хүннеринде арат массаларның культура талазы-биле деңнели дыка чавыс турган. Ынчангаш Тываның араттың революстуг партиязының кежигүннериниң-даа, партия кежигүннери эвестерниң-даа политиктиг билиин бедидери, оларны кижизидери улуг ужур-дузалыг чугула херек болу берген.

Революсчу байырлалдарны эрттирери политиктиг пропаганданың болгаш агитацияның чугула хевири болуп, ажылчы чоннар-биле харылзааны быжыглаарының болгаш оларга идеологтуг салдар чедирериниң, оларны партия, профэвилел, комсомол хүрээлеңинче хандыдарының дээштиг чепсээ апарган.

Октябрь революциязының 5 чыл оюн 1922 чылда организастыг байырлап эрттирген. РКП(б)-ның ТАР-га район бюрозунуң болгаш РСФСР-ниң база Тываның бот-эргелелдиг орус күш-ажыл колониязының харысалгалыг ажылдакчыларының хуралдарынга Төп байырлал комиссиязының илеткелинге кирген программаны, тезистерни, конспектилерни чугаалажып көрүп, бадылааш, партия, комсомол үүрлеринче оларны тараткылаан. Октябрь байырлалдарын эрттирер ажылдарны организастажыр агитаторларны Райбюро тус-тус үүр болгаш көдээ суму эргелели бүрүзүнге быжыглаан. Олар ук албан черлериниң активи-биле кады комиссияларны тургузуп, илеткелчилерни томуйлап, Поволжьениң чонунче чорудар тараа, аъш-чем бөлер ажылды калбартып, садыг үндүрүүнүн дугайында беседа ажылын калбартып турган.

Тываның араттың революстуг намы Октябрь байырлалын эрттирериниң улуг политиктиг ужур-дузазынче онза кичээнгейни салып турган. ТАРП ТК-ның 1923 чылдың декабрь 16-да болган хуралынга ноябрь 7-нин хүнүн—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының байырлалын делегейниң ажылчы чоннарының байырлалы кылдыр эрттирерин шиитпирлээн. ТАРН-ның чамдык съездилерин (VIII съезд 1929 чылдың октябрь 20-ден ноябрь 10-га чедир, Х съезд 1936 чылдың ноябрь 1-ден 11-ге, XI съезд 1939 чылдың ноябрь 1-ден 6-га чедир болган) болгаш ТК-ның пленумнарын ол байырлал үезинде эрттирип турган. Араттар Октябрь байырлалын Ленинниң хувискаалының байырлалы деп адап турган.

Ынчалза-даа тыва улуска Октябрь байырлалы дораан-на чаңчыл болу бербээн, ооң политиктиг ужур-дузазы дораанна билдингир апарбаан, чүге дээрге эрге-чагыргаже шургуп кирген феодалдар болгаш дүжүметтер ол байырлалды эрттирерингe шаптыктап турган.

Совет эрге-чагырганың органнары Октябрь байырлалын эрттирерингe тыва чонну хаара тудуп турган. ТАРП ТК РКП(б)-ниң райбюрозунуң үлегерин эдерип, ук байырлалды организастап эрттирерингe дузалажыры-биле бодунуң төлээлери агитаторларны кожууннарже болгаш ырак-узак сумуларже чорудуп турган. Оларның билдилиг удуртулгазының ачызында ук байырлал солун, хөглүг эртип турган.

Совет эрге-чагырганың 20 чыл оюнга уткуштур улуг белеткел ажылын чоруткан. ССРЭ-ниң Тыва Арат Республикага бүрүн эргелиг төлээ чериниң консуль килдизи байырлалдың делгеренгей планын, 1937—1938 чылдарның күскү, кышкы сезонунда совет хамаатылар ортузунга чорудар политиктиг чырыдыышкынның программазын ажылдап кылган, аңаа ТАР-ның культуразын, экономиказын, төөгүзүн өөренирин кол чүүл кылдыр көрген.

Совет хамаатылар комитеттериниң болгаш көдээ ажыл-агыйның артельдериниң даргаларының, мал фермаларының эргелекчилериниң кызыл-булуңнар болгаш кызыл-өглер эргелекчилери-биле кады эрттирген хуралы совет хамаатылар араттарның ортузунга культура, ажыл-агый ажылын экижидеринге болгаш социалистиг чарышты калбартырынга дузалажыр талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган.

Совет чазактың чалааның ёзугаар Тываның партия-чазак төлээлери Улуг Октябрьның 20 чыл оюн Москвага байырлаарынга киришкен. ССРЭ-же экскурсияларны организастап турган.

Революсчу байырлалдарның политиктиг ужур-дузазы Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында улам улгаткан. Ол үеде ук байырлалдар «Бүгү чүвени фронтуга, бүгү чүвени дайзынны тиилээринге!» —деп кыйгырыг-биле эртип турган.

Ажылчы чоннарның митингилеринге Кызыл Армияга бүгү талалыг дузаны көргүзериниң, Совет чуртту камгалаар кыйгырыгга дораан харыылаарынга белениниң дугайында медеглеп, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турган.

Байырлыг чыскаалдар сорук кииирикчи көдүрлүүшкүннүг эртер апарган. Тыва Арат Республиканың революсчу шерии болгаш улусчу ополченнер чазак индириниң баары-биле чыскаал чурумнуг, байырлалдыг эртип турган. Кызыл партизаннар чораан кижилер, кызыл шериглер болгаш балыглангаш чанып келген фронтучулар чыскаалганнарга байыр чедирип турган.

Улусчу ополченнерниң, ажылчы чоннарның шеригжиткен күш-культура кросстарын, Төрээн чуртту камгалаарынга болгаш күш-ажылга белен деп программаларга кижилер өөредип белеткээрин ук байырлалдарны эрттиреринге тураскаадып турган.

Тыва араттар орус хамаатылар-биле кады Совет Төрээн чуртка дузалаар ажылды калбартып, байырлал-даа дивейн кызымак ажылдап турган. ТАР-ның Биче Хуралының Президиуму ажылчы чоннарның күзелин ёзугаар 1941 чылдың ноябрь 7, 8 хүннерин ажыл хүннери кылдыр чарлаан.

Социалистиг чарышты организастаары элээн экижээн. ТАРН ТК-ның IV пленумунуң (1936 чыл) айтыышкыннарынга үндезилээш, Улуг Октябрьның 25 чыл оюн байырлаарынга тураскааткан чарыштың негелделерин баш бурунгаар ажылдап кылган турган.

Ол чарышты бүгү талалыг калбарткан чорук ону улам дээштиг, чаңгыс аай эчис сорулгалыг, улам массалыг болдурган. Ол чарышка тыва ажылчы чоннар база эгелекчилер болган.

ССРЭ-ниң камгалал фондузунга акша-хөреңги чыыры бүгү Тывага эгелээн. Бүдүн-бүдүн шериг кезектеринге болгаш тус-тус дайынчыларга, база ол ышкаш немец-фашистиг эжелекчилерден хостаттынган районнарның ажылчы чоннарынга белектер чорударын организастап турган. Тываның ажылчы чонунуң фронтуга дузаламчызы бүгү чоннуу апарган.

Октябрь байырлалынга белеткел политмассалыг, ажыл-агый, культура-массалыг, спорт-камгалал ажылды экижидеринче угланган хемчеглерни, социалистиг тургузуушкуннуң айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле чаа-чаа сорулгаларны боттандырарын улам дээштиг болдуруп турган.

Улуг Октябрьның байырлалдарынга тураскааткан байырлалдар тыва болгаш совет улустарның найыралын быжыглап, Тыва Арат Республика биле Совет Эвилелиниң чоокшулажырынга салдар чедирип, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң улустарының акы-дунма өг-бүлезинге Тыва Арат Республиканың каттыжарынга дузалаан.

Г. КУРБАТСКИЙ,
күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң башкызы.

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ «Тываның черинде» деп чуруу.

ДҮШ

«Чараш, шиник Кавказ черге аалдап чорааш
Чазык, ээлдек чонунга мен хүндүлеттим.
Бизеңнерлиг, булут бөрттүг бедиктерин
Билип алдым, караам-биле эки көрдүм.

Дүдүскектиг карак четпес даглар эргип,
Дүрген аккан Арагвага сериттенгеш,
Дал дүъш турда аалчылар бажыңынга
Таалал-биле удуп чыда дүжей бердим:

Бизең-бизең чалымнардан харай бээрге,
Кижи чүрээ чайгаар-ла соолаш кынныр,
Кызыл хая, чоргаар бедик шорааннарлыг
Кырган буурул Бош-Даам сиртин кырлап чор мен.

Хорумнарда доңга-шил дег кызырак-кат,
Ховар чаагай, дозур кара казылган-кат,
Чараш ногаан артыш, шаанак чүү чок дээр.
Чаагай чыдын мага хандыр тынып чор мен.

Элдеп, солун дүштер база тургулаар-дыр
Эң-не бедик сүүрдүве үне бердим.
Аңдарылгаш кончуг оожум ужуп баттым,
Алаш хемниң салдамынче шымны бердим!

Ак-көк торгу дүргектелип, частып, шөйлүп
Арным, бажым хоюңнады сыйбап турду...».
Оон улай биче-даа бол дүжээрим кай деп
Оттуп келгеш хараадап-даа чыткан-дыр мен.

Тура халааш ажык соңгаа чеде бердим.
Туман-даа чок, бедиктерде меңги чайнаан.
Ындазында төрээн черим — Тывамзыг-даа
Ынаар ырак кадарчы-даа шоорлай-дыр.

Салчак **ОҢГАЙ-ООЛ.**

ЛЕНИНЧИ ТЕМА—КОЛ ЧҮҮЛ

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң ийиги пленуму бодунуң ажылын дооскан. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга бараан болдурган бүгү-эвилел уран-чурулга делгелгезинге белеткелдиң талазы-биле айтырыгларны пленумга чугаалажып көрген.

Республикаларның чогаадылга эвилелдериниң төлээлекчилери — **З. Лежава** (Грузин ССР), **С. Мамбеев** (Казахстан), **В. Обух** (Молдавия), **И. Торн** (Эстон ССР) болгаш өскелер-даа пленумга дыңнадыг кылган.

Пленум ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң болгаш секретариадының 1969 чылда ажылының планнарын бадылаан.

Ниитиге даяныр

Корум-чурумну улам быжыглаар дээш Тес-Хем районнуң милициязы, суд болгаш прокуратура органнары дээштиг хемчеглерни ап чоруткан. Социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыыр, ооң негелделерин хажытпас талазы-биле масса чоннуң ортузунга таныдылга, кижизидилге ажылдарын ол органнарның ажылдакчылары калбартып, чон-биле харылзааны экижиткен. Олар чоннуң мурнунга отчёдун берип, хуралдар эрттирерин практикалап турары эки түңнелдерни берген. Эрткен чылда хоойлу-дүрүм темазынга 30 ажыг лекцияларны номчаан, а ажылчы чоннарның хуралдары 5 удаа болган.

Ындыг болза-даа хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле ажыл чамдык суурларда ам-даа четпес. Ылаңгыя Тес-Хем совхозтуң төвү Берт-Даг суурда корум-чурум үрээр таварылгалар сөөлгү үеде-даа бар болуп турар. Арагалап алгаш, соокка доңар, алгыш-кырыш кылыр чоруктар ол суурга болгулай бээр. Ындыг болганда милиция, суд, прокуратура органнары чер-черлерде хөй-ниитиниң организациялары болур эш-хуузунуң судтарынга, улусчу дружиналарга юридиктиг дузаны чедирип, оларның ажылынга даяныр болза, бо таварылгалар турбас болур ужурлуг.

Районда чамдык улусчу дружиналар, эш-хуузунуң судтары доктаамал ажылдап турар. Олардан «Ак-Эрик», «Чодураа» - колхозтарда оруктудуг участогунда, «Сельхозтехника» салбырында улусчу дружиналар эки ажылдыг. Ынчаарга Берт-Даг суурда эш-хуузунуң суду (даргазы М. Доржу) 1968 чылда чаңгыс-даа херек көрбээн. Корум-чурум үрекчилерин шүгүмчүлеп, сойгалап турар шоодуглуг хана солуннарның ажылы база кошкак. Штаттан дашкаар хөй-ниитиниң автоинспекторларының ажылы көзүлбейн келген болгаш техника башкарарының чурумун үрээр чоруктар ам-даа бар.

Административтиг органнарның талазындан херектерни истеп, буруулугларга харысалга хүлээдирин саадады бээр таварылгалар база турган. 1968 чылдың ноябрьда Ак-Эрик суурга ээрик оолдар автобус чолаачызын эттээш, автобусту үрегдээн. Ол херекти үүлгеткен кижилер ам-даа тывылбаан.

Моон чылдагааны чүдел дизе, корум-чурум үрээр чоруктарны баш бурунгаар болдурбазының хемчеглери, тайылбыр ажылдары чогуур негелдезинге чедир чоруттунмайн турарында. Бо ажылды холта ап, социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаарынче угланган хемчеглерни чорударда суд, прокуратура, милиция органнары чер-черниң эрге-чагырга органнары-биле харылзаалыг болуп, хөй-ниитиге даянып чорудары үре-түңнелдиг болурун утпас херек.

С. ОМЗААР.
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

БҮГҮ ХӨЙ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Кызыл хоорайның улусчу дружинниктериниң хуралы республиканың хөгжүм-шии театрынга чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа «Улусчу дружинаның 1968 чылда ажылының түңнелдериниң болгаш чаа чылда сорулгаларының дугайында» илеткелди Кызыл хоорккускомунуң даргазының оралакчызы эш Ю. М. Успенский кылган.

Найысылалдың эки-турачы улусчу дружиназы хоорайга хөй-ниитиниң корум-чурумун тудар талазы-биле эрткен чылын чамдык ажылдарны кылган. Пассажир АТБ-ниң, кадык камгалал министерствозунуң АТК-зының, Облпрофчевүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң, көдээ ажыл-агый министерствозунуң, «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң, даг экспедициязының, чырыдыышкын министерствозунуң дружинниктери эки ажылдаан.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун тудары бүгү хөй-ниитиниң херээ болуп турбуже, Кызылдың тууйбу, сүт заводтарының, республика типографиязының; кинофикация эргелелиниң удуртукчулары эштер Берлов, Бояринов, Чемков, Аракчаа олар бо айтырыгны чугулалап көрбейн, дружинниктериниң график ёзугаар дежурныйлаарын хандырбайн турар.

Хоорайның дружинниктери эштер Казанцев, Булгаков («Кызыл тудуг» тудуг эргелели), Горелов, Захаров, Меряков, Калинин, Георгиевский, Фатеева (Күрбанк), Беляшов, Кулешов (хоорайның харылзаа белдири) олар эки ажылдаанын хуралга демдеглээн.

Хөй-ниитиниң корум-чурум хайгааралынга онза шылгараан 9 дружинникке «Эки-турачы улусчу дружинаның тергиини» деп хөрек демдектерин болгаш хөй бөлүк дружинниктерге өртектиг шаңналдарны тывыскан.

Хуралга СЭКП Кызыл хоорчомунуң бирги секретары эш П. Т. Киселёв, Облпрофчевүлелдериниң Президиумунуң секретары эш П. М. Горелов, найысылалдың барыын зоназында эки-турачы улусчу дружинаның штавының начальниги эш А. Башев, «Кызыл тудуг» тудуг эргелелинде улусчу дружина командири эш А. Сухачев болгаш өскелер-даа санал берген.

Хуралдың киржикчилери найысылалдың бүгү дружинниктеринге кыйгырыгны хүлээп алган.

Бо чылдың март 2-де эки-турачы улусчу дружинаның 10 чыл оюу болур. Найысылалдың улусчу дружинниктери ол байырлалдыг хүнге уткуштур хөй-ниитиниң корум-чурумун хайгаараар талазы-биле улуг ажылды калбартып турар.

Д. АНАЙ-ООЛ.

УЖУРАЖЫЛГА

Кежик-оол республика эмнелгезинге эмнеткенден бээр чыл чоокшулай берген. Аарыы экижээн, удавас үндүр бижидер. Ужуражып кээп тургулаан эш-өөрүнден, кадайының чагааларындан аалының иштиниң эки турарын үргүлчү билип ап келген. Профэвилел организациязы акша-биле дузалаан, совхозтуң трактористери тайгадан бүдүн-бүдүн сыраларны сөөртүп эккээрге, тимуржу оолдар, уруглар хирээлээш, чарып, тургузуп кааптар. Суурнуң комсомолчулары чаңгыс инээниң, молдургазының чиир сигенин кескеш, өдекке сөөртүп эккеп берген.

Бичии уруглары яслиде, 3 уруу эге класстарны чедиишкиниг дооскаңнар. Кадайы тудуг бригадазының шеверлекчилер звенозунда чаңгыс-даа хүн үепейн ажылдап турар. Кежик-оолдуң кады төрээн акызы Майтаң-оол деп кижи бар. Ол таңныылдап турар. Дуңмазының өөнүң иштинге бичии-даа дуза көргүзүп көрбээн. Үргүлчү арагалаар. Бир чыл иштинде дуңмазынга ужурашпаан, олче чаңгыс-даа катап чагаа биживээн. Кежик-оолдуң акызынче чоруткан чагаазы ооң херимминде хап кaaн хааржакчыгашта (ону школачы оолдар чазааш, хап берген, ынчалзывысса солун, сеткүүл чагыдып ап турар апаар ирги бе деп кордааннар, арагачы ону хаайынга-даа какпаан) чытпышаан, ооң кырында куш-каш уя тудуп алгаш тайбың чурттап турар.

ШООДУГ

Кежик-оол адактың соонда акызынче мындыг чагаа чорудар ужурга таварышкан. «Экии, акый Майтаң! Кандыг чурттап тур силер? Чер чуртувуста онза солун чүү тур? Мээң кадыым экижип тур, удавас үндүр бижидер мен. Меңээ сагыш човаан херээң чок, акый, харын бо Каа-Хем өрү бир аржаан тывылган дээр-дир. Ону ижиптерге ээзирий бээр. Бир стаканны ток кылыр болзуңза, ужуп каар сен. Аржаан эвес, арага-дыр ийин. Ажылдап алган акшаң дөгерезин ижип турбайн, оон барып узуп ап көр, акый. Ол араганың үнүп чыдар черин он шаа четпес кижилер билир. Ол кижилерниң бирээзи Каа-Хем чурттуг Салчак Доржу ашак мээң-биле кады чыдыр. Мен оон дыңнадым. Ол ам удавас чанып чоруур кижи. Дүрген чедип келгеш, бо ашак чораалакта араганың үнүп чыдар черин айтыртып ал. Ишкир сава ап алырын утпа. Дуңмаң Кежик-оол». Чагаа хавынга немелде марка чыпшыргаш, чагааны ээзинге туда чедирер кылдыр чорудупкан.

Бо чагааны бижиирин Кежик-оолга Доржу ашак сүмелээн. Бир эвес чедип келзе, арагачыны ашак сургаар бодаан. Чагааны чоруткандан бээр үш хонганда, дежурный сестра Салчак Доржуга ужуражыр дээш, даштын кижи келди дээн. Кежик-оол биле Доржу үнүп кээрге, Майтаң-оол бо турган: арган сөөктерин өе бээрге-ле ынчап алган боор, оргазында эрги хөректээжин чопай салгаш, бидон чүктеп алган, кадагалары ырлангаш ыт диштери дег апарган кирзовый сапыктарлыг, тейи ойбак терезин шляпа салып алган, бажының дүктери кулактарын эртип бады барган, салын чүлүп каапкаш, шииге кырган кадай ролюнга кандыг-даа кылымал баш дүгү чокка ойнап болур, та каш катап илгеп, үзүлгеш чүве, салаа сугар болза хос хире өөктер чораан үттерлиг ажылчын куртка кеткен, ооң чүвүрүн ындыг-мындыг дээрп берге, чүге дээрге чамашкызы ол, чүвүрү бо деп ылгаттынмас. Экилежип, хол туттунуп мендилешкеш, эмнелгениң сесерлиинде чодураа доңзүнде сандайга олургулапканнар. Баштай амыдырал, ажыл-агый дугайын хөөрешкенииниң соонда, Салчак Доржу суртаал ажылын чоруда берген...

Ооң соонда бир ай болгаш Кежик-оол үндүр бижиткеш, чана бээрге, Майтаң-оол акызы Кызылдан келген оңар ажыг чүве амзавастаан, арынбажы, идик-хеви сегий берген, совхоз дирекциязындан бир аас шаңналын безин ол четтигипкен болган.

В. ДАНДАР-ООЛ.

Сураг-ла, сураг

Амгы үеде эртем-техниканың чедиишкиннерин болгаш бүгү делегейде болуп турар болуушкуннарның дугайын кым-даа дыңнап, билип алыксаар. Ону эки хандырарының бир кол чери көдээ суурларда харылзаа салбырлары болур. Чаңгыс хүн иштинде безин радио дамчыдылгазын дыңнавайн баарга сагыш-сеткилге анчыг апаар болгай.

Таңды районнуң Бай-Хаак суурда харылзаа салбырының коллективиниң ажылында бар четпестерниң катаптап турарын маңаа чугаалаксадым. Ылаңгыя Кызылдан тыва дамчыдылганы чамдыкта шуут дыңнавайн баарывыс ында ажылдап турар ажылдакчыларның харысалга чогундан болдунуп турар.

Ында станцияны дамчыптыр болуп турар тус черниң радио дамчыдылгазы база-ла дыңналыр дыңналбас болгулаар-дыр. Чамдыкта дыңналып келген дамчыдылганың утка-шынары копшак. Аңаа колдуунда болуп эрткилээн хуралдар дугайын болгаш доктаал-саавырлар дамчыдары-биле кызыгаарлаттынып каар. Районда мурнакчыларның дугайында репортажтарны, чурумалдарны база оларның чугаазын, арга-сүмезин дамчыдарын ооң редакторуМ. С. Лопсан-оол херекке албайн турар.

Телефон-биле харылзаа кандыгыл? Эрткен чылдың декабрьдан эгелеп автоматчыткан станцияны тургускан хирезинде организацияларда тургускан телефоннарның чамдыктары орта ажылдавас. Ол чаа станцияның багай ажылдап турарын бадыткаар чижектерге бис-даа таварыштывыс. Декабрь 4-те Свердловскиде өөренип турар оглувус-биле чугаалажыр чагыг кылырывыска оглуңар келбээн-дир дээш элээн үр манатты. Чүге келбээн кижи боор дээш эртенинде база катап чагыткан бис. Чугаалажыр өй-даа келген. Манап-ла ор бис. Сураг-ла, сураг. Аңаа ийи шак хире манааш чөгел төнерге чаныпкан бис. Уругларым ачазы аар аараш чыдып бээрге, оглувуска дыңнадыр дээш чугаалажыксап турган бис. Ооң соонда телеграмма чорудуптарывыска оглувус чедип келген. Ол чугаалажылгага бисти оглувус ийи кежээ манап келген болду. Ол бүгү Бай-Хаакта телефон станциязының багай ажылдап турарын база катап бадыткаан.

Эрткен чылдың ноябрь 14-те ол-ла почтадан 951 дугаарлыг квитанция-биле 820 грамм бандерольду Чөөн-Хемчикте Суг-Аксы суурда Галина Очур-оолче чоруткан бис. Ону ол бир ай иштинде албаан болган. Эш Очур-оол айтырып негээрге арай деп тып берген. Ооң каяа чытканы билдинмес.

Мындыг чижек база бар. Кызылдың башкы институдунда өөренип турар урууvусче декабрь 17-де 8 рубльди шилчиттивис. Эртенинде телеграфист эш Конохова силерниң урууңарга шилчидилгени 80 рубль кылдыр төлеп берипкен болдувус деп девидеп маңнап келди. Ону дораан эгидерин негеди. Урууvусту телефонга келдиргеш, 72 рубльди дедир төлеп бээр кылдыр дугуруштувус. Ол частырыг эш Коноховаyның ажылынга кичээнгей чок чоруундан болган.

Почта ажылында четпестерни бадыткаан өске-даа фактылар кайы хөй. Эш Слепцпин удурткан бо харылзаа чериниң ажылын экижидерин суурнуң чурттакчылары негеп турар.

Е. КЫДАЙ.

СЕЛГҮҮСТЭЭШКИНЧЕ, КЫЗЫЛЧЫЛАР!

Дон ыяш будуктары дызырткайнып сынып чаштап турар январьның чыккылама соок хүннери эрте берген. Кызылдың метеостанциязының дамчытканын ёзугаар алырга, бо дыштанылга хүннеринде агаарның температуразы 35—36 градустан ашпас.

Дынзыг соок хүннерниң сөөлүнде мөңгүннелчек, кыйыраш харлыг делгемнерге хаак-биле эстедип, азы кылаң дошка коньки-биле сыыладып турарга, магалыг-ла ийик! Шыксыг соок, арыг агаар думчукка хап, кижини сергедип, шыдал-күштү чайгаар-ла немеп келир. Соокка базындырып олурбайн, арыг агаарже селгүүстеп үнээлинер, эргим өңнүктер!

Селгүүстээр дээн кызылчыларны Хербис даанда хөй чылгыр хаактарлыг, изиг чемнерлиг, бүфеттиг хаак баазазы, «Хүреш» стадионда каток, Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында биллиард, шыдыраа, теннис залдары чалап, четтикпейн манап тур!

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Сливадан, честек-каттан, ёжевикадан, малинадан, вишнядан болгаш өске-даа фруктулуг каттардан хайындырган кисель дыка амданныг болур. Ооң составында кижиниң организминге дүрген шиңгээчел глюкоза, фруктоза, органиктиг кислоталар, минералдыг дустар бар.

Кызылторгтуң магазиннеринде элбек ассортиментилиг кисельдерни садып турар.

„Чечекке" кириңер

«Чечек» ансамблиниң ат-сураа чүгле Тывада билдингир эвес, республикадан дашкаар кайын бээр билдингир болуп, улуг мактадды чаалап алган.

Кызылдың уран чүүл училищези 1968—69 өөредилге чылында «Чечек» ансамблиниң дирижёр-ниити ыр, ыраажылар, танцы салбырларының белеткел бөлүүнге өөренип кирерин күзээннерни хүлээп алырын чарлап тур.

Кирериниң экзаменнерин чүгле тускай мергежилге (слух, память, ритм) 1969 чылдың февраль 4-те дужаар.

Хүлээп алдынган сургуулдарны күрүнениң долу хандырылгазынга киирер.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай. Ленин кудумчузу, бажың № 4. Телефоннары: 25-79. 29-26.

Редактор Н. Н. ДИИГА.

КИНО

ЯНВАРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Билдинмес монах» 10, «Сангам» (1-ги, 2-ги серияларды) 12, 3, 6, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Орлёнок» 10, 2, «Сиртаки» 12, 5.45, 7.35, 9.25, «Марите» 4 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чүгле чаңгыс амыдырал» 3, 6.40, 8.30, «Чаңнык» 4.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Гусар балладазы» 3, «Кол буруудадыышкын» 4.40, 6.30, 8.20 шактарда.

Редакцияның адрези
Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-51, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00312.